

“อขันตา” ถ้ามหาสังฆารามแห่งรัฐมหाराษฎร์

พระมหาประภาส ปรีชาโน (แก้วเกตุงษ์), ดร.,
พระราชปรียัติวิมล (ศรีสุระ), ดร.

ตรรกศาสตร์ : แนวคิดแบบพุทธตรรกศาสตร์

พระมหาประภาส ปรีชาโน (แก้วเกตุงษ์), ดร.,
พระครูวินัยธร ธรรมรัตน์ เขมธโร (หาญณรงค์), ดร.,
พระมหาสมบัติ คุณะสโก (ทวีคุณ), ดร.

อภิปรัชญา : วิเคราะห์แนวคิดตามหลักพุทธปรัชญา

พระราชปรียัติวิมล (ศรีสุระ), ดร.,
พระครูวินัยธร ธรรมรัตน์ เขมธโร, ดร.

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการดำเนินชีวิต

พระครูปลัดรังสรรค์ คุณสาโร (ต๋มม่วง), ดร.

วิเคราะห์พุทธจริยาที่ปรากฏในมหาปริณีพพานสูตร

พระมหาสากล สุภรเมธี (เดินชาบั่น), ดร.,
พระมหาวันตี กนตวีโร (ปะวะเส), ดร.

ศึกษาวิเคราะห์รัฐประศาสนศาสตร์ตามแนวพุทธ

นางสาวจรี สายจันเจียม

บทวิเคราะห์ : พระเจ้าอโศกมหาราชกับการปกครองแบบธรรมวิชัย

พระครูปลัดทองใบ สุภภาโส

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์

Journal of Buddhist Philosophy Evolved

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน 2560

Vol. 1 No.1 January-April 2017

ISSN : 2586-811X

“ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อส่งเสริมองค์ความรู้คู่คุณธรรม”

เจ้าของวารสาร

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐ โทร. ๐๔๔-๓๔๒-๑๙๓๑

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อเผยแพร่ความรู้ทั่วไป ความรู้ทางวิชาการและศาสตร์ต่างๆ ผู้สาธารณชน
๒. เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ระหว่างนักวิชาการของสถาบันการศึกษากับนักวิชาการของสถาบันและหน่วยงานอื่นๆ ให้มีความหลากหลายของบทความ เป็นการพัฒนาคูณภาพทางความคิดผู้สากล
๓. เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของสาขาฯ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

“กฤษณาสีลาแห่งทิว”

ไม่เคยสะเทือนเพราะแรงลมฉับใด

“บัณฑิต” ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะการนิทานาและสรรเสริญฉับนั้น

(พุทธสภานิต) พ.ศ. ๒๕/๒๕

ที่ปรึกษา

พระเทพบัณฑิต
พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโน, ผศ.ดร.
พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ดร.
พระครูกิตติวราทร
ศาสตราจารย์สิทธิ บุตรอินทร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ธวัช หอมทวนลม

พระราชปรีดีติวิมล, ดร.
พระมหาทองเชิด กตปุญฺโญ, ผศ.ดร.
พระมหาบุญไทย ปุญฺณมโน, ดร.
ศาสตราจารย์เกียรติคุณ แสง จันทร์งาม
ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ ไกรสิน

บรรณาธิการ

พระครูธรรมภาณโกวิท, ดร.

กองบรรณาธิการ

พระมหาสมบัติ คุณเสโก, ดร.
พระมหาสากล สุภรเมธี, ดร.
พระมหาสุทธิชัย มนต์ชัย, ดร.
ผศ.ดร.ธีรวัฒน์ แสงแก้ว
ดร.สฤษฏ์ แพงทรัพย์
นางสาวจุรี สายจันเจียม

พระครูปรีดีธรรมวัตร,ดร.
พระครูวินัยธร ธรรมรัตน์ เขมธโร, ดร.
พระมหาเส็ง ภาณิสฺสโร, ดร.
ดร.วิเชียร แสนมี
ดร.ณัฐพงศ์ มะลิซ้อน

ฝ่ายจัดทำ

พระอภิชาติ อภิญาโณ
พระไกรราช ติกขภาโณ

พระทศเทพ ทศมโม
นายเอกพจน์ สัจวันดี

ปก/รูปเล่ม

พระมหาชนก ชวนปญฺโญ

นายอนินชา สิงห์สนั่น

กำหนดเผยแพร่ปีละ ๓ ฉบับ (มกราคม-เมษายน, พฤษภาคม-สิงหาคม, กันยายน-ธันวาคม
ของทุกปี) การเผยแพร่ มอบให้ห้องสมุดสถาบันการศึกษา หน่วยงานของรัฐและหน่วยงานเอกชนทั่วไป

ปีที่พิมพ์ เมษายน ๒๕๖๐

พิมพ์ที่

บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด ๒๑๙ ซอยเพชรเกษม ๑๐๒/๒ แขวงบางแคเหนือ
เขตบางแค กรุงเทพฯ ๑๐๑๖๐ โทร. ๐ ๒๘๐๙ ๒๒๘๑ ๓

จำนวนที่พิมพ์ ๕๐๐ เล่ม

สถานที่ติดต่อ

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐ โทร. ๐๘๔-๓๔๒-๑๙๓๑

อีเมล : buddhist-philosophy@hotmail.com

เฟสบุ๊ก : พุทธศาสนาและปรัชญา วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินคุณภาพบทความ (Peer Review)

พระมหามฆวรินทร์ ปุริสุตตโม, ผศ.ดร.

ศาสตราจารย์ ดร.นพ.นิพนธ์ พวงวรินทร์

รองศาสตราจารย์ ดร.บดีนทร์ รัชมีเทศ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี

ดร.ทรงศักดิ์ พรหมดี

ดร.ภัทรชัย อุทาพันธ์

ดร.กฤตสุชิน พลเสน

ดร.สัจด์ เขียนจันทิก

ดร.ทฤทธิวัฒน์ ไชยเหมวงค์

พระศรีวินยาภรณ์, ดร.

ศาสตราจารย์ ดร.นพ.สมชัย บวรกิตติ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุชาติ บุษย์ชฎานนท์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมหวัง แก้วสุฟอง

ดร.สมศรี แก้วกิตติ

ดร.อุเทน ลาพิงค์

ดร.ประวิทย์ บุญใจ

ดร.บุญมี พรรษา

ดร.ธวัชชัย ทะราศี

ส่งความคิดเห็นหรือต้นฉบับบทความมาที่

พระครูธรรมภาณโกวิท, ดร.

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๘๔-๓๔๒-๑๙๓๑

E-mail: buddhist-philosophy@hotmail.com

Facebook: พุทธศาสนาและปรัชญา วิทยาเขตร้อยเอ็ด

*บทความทั่วไป บทความวิชาการ บทความวิจัย ที่ปรากฏในวารสารนี้ เป็นความรับผิดชอบของผู้เรียบเรียง กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย

*บทความที่เผยแพร่ในวารสารนี้สามารถดาวโหลดได้ที่ www.buphilosophy.blogspot.com

*ติดตามบทความของวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ได้จาก www.buphilosophy.blogspot.com

บรรณาธิการแถลง

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ เป็นวารสารที่ตั้งขึ้นมาเพื่อการเผยแพร่ผลงานวิชาการและบทความทั่วไป ตลอดจนทั้งเป็นการประชาสัมพันธ์ข่าวสารอันเนื่องด้วยกิจกรรมของทางสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาเป็นหลัก

วารสารมีการเตรียมการเข้าสู่การพิจารณาประเมินคุณภาพวารสาร (TCI) ในอนาคต ได้ดำเนินการทำคุณภาพวารสารให้เป็นไปตามเกณฑ์และเงื่อนไขของการพิจารณาในการประเมินคุณภาพวารสาร ซึ่งกองบรรณาธิการได้ดำเนินการตามกรอบมาตรฐานที่กำหนดในระบบฐานข้อมูล เช่น การควบคุมคุณภาพบทความวิจัยจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) ให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด นอกจากนี้ ได้ดำเนินการให้วารสารมีเว็บไซต์ที่มีข้อมูลและกติกาและรูปแบบที่ตีพิมพ์ รวมถึงมีการปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัยอย่างต่อเนื่อง รวมถึงให้มีการส่งบทความแบบออนไลน์หรือระบบ Online journal System (OJS) ที่ไม่ใช้การส่งบทความโดยใช้อีเมล

ในอนาคตการจัดทำระบบวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ จะเป็นระบบที่ทันสมัยและต่อเนื่องเป็นไปตามเกณฑ์และมาตรฐานสากล หากมีข้อติติงหรือต้องการมีส่วนร่วมในการเผยแพร่พุทธศาสนาและปรัชญา ขอเชิญชวนได้เขียนบทความอันแฝงด้วยแง่คิดและสะท้อนชีวิตให้ผู้อ่านได้ศึกษาค้นคว้าเพื่อเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักการต่าง ๆ เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีต่อไป

พระครูธรรมภาณโกวิท, ดร.

บรรณาธิการ วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์

สารบัญ

- ๑** “อชันตา” ถ้ำมหาสังฆารามแห่งรัฐมหาราษฏร์
“Ajanta” Great Cave of state property Maharajtra
พระมหาประภาส ปรีชาโน (แก้วเกตุพงษ์), ดร., พระราชปริยัติวิมล (ศรีสุระ), ดร.
- ๑๙** ตรรกศาสตร์ : แนวคิดแบบพุทธตรรกศาสตร์
Logic : Buddhist concept of logic
พระมหาประภาส ปรีชาโน (แก้วเกตุพงษ์), ดร., พระครูวินัยธร ธรรมรัตน์ เขมธโร (หาญณรงค์), ดร., พระมหาสมบัติ คุณโสโก (ทวีคุณ), ดร.
- ๑๙** อภิปรัชญา : วิเคราะห์แนวคิดตามหลักพุทธปรัชญา
Metaphysics : An Analysis of Buddhist philosophy
พระราชปริยัติวิมล (ศรีสุระ), ดร., พระครูวินัยธร ธรรมรัตน์ เขมธโร, ดร.
- ๒๕** วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการดำเนินชีวิต
Analysis of the relationship between religion and lifestyle
พระครูปลัดรังสรรค์ คุณสาโร (ตุ้มม่วง), ดร.
- ๓๔** วิเคราะห์พุทธจริยาที่ปรากฏในมหาปรีนิพพานสูตร
An Analysis Buddhist behavior in Mahaparinibbana Sutra
พระมหาสากล สุภรเมธี (เดินชาบัน), ดร., พระมหาวันดี กนตวีโร (ปะวะเส), ดร.
- ๓๙** ศึกษาวิเคราะห์รัฐประศาสนศาสตร์ตามแนวพุทธ
Study of Public Administration Buddhist
นางสาวจุรี สายจันเจียม
- ๔๕** บทวิเคราะห์ : พระเจ้าอโศกมหาราชกับการปกครองแบบธรรมวิชัย
Analysis : Ashoka’s Dharma Vijaya with the government
พระครูปลัดทองใบ สุปภาโส
- ๔๘** หลักเกณฑ์การส่งบทความวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์

“๑๔ ประโยชน์ของใจ”

เปลี่ยนชีวิต พิสูจน์ความสำเร็จ

๑. บัณฑิตย่อมมีจิตใจกว้างขวางราบรื่น คนพาลย่อมมีความกั๊กกลุ่มอึดอัดตลอดเวลา
๒. สร้อยสร้อยเกินไปก็จะอวดหยิ่ง ประหยัดเกินไปก็จะเป็นคนคับแคบ แต่เป็นคนอวดหยิ่งสู้เป็นคนคับแคบดีกว่า
๓. ตั้งใจมุ่งมั่นอยู่กับคุณธรรม ยึดมั่นในคุณธรรมไม่ละทิ้งความเมตตาธรรม ท่องเที่ยวไปในศิลปะวิชาการ
๔. จงเป็นนักศึกษาในแบบบัณฑิต อย่าเป็นนักศึกษาในแบบคนพาล
๕. ไม่คิดถึงความสำเร็จของคนอื่นในอดีตกาล จึงมีคนโกรธท่านน้อย
๖. บัณฑิตมีความอ่อนน้อมถ่อมตน รับใช้ราษฎรด้วยสติปัญญา มีความเอื้ออาทร ใช้ราษฎรโดยชอบด้วยเหตุผล
๗. ผู้ที่คุณธรรมย่อมไม่ถูกทอดทิ้งโดยโดดเดี่ยวและจะต้องมีเพื่อนบ้านมาคบหา
๘. ความผิตอันเนื่องมาจากการประหยัดนั้น มีน้อยเหลือเกิน
๙. บัณฑิตรู้เฉพาะเรื่องที่ชอบด้วยคุณธรรม คนพาลรู้เฉพาะเรื่องที่ได้ผลกำไรโดยไม่คำนึงถึงคุณธรรม
๑๐. บัณฑิตคิดถึงว่า ทำอย่างไรจะเพิ่มพูนคุณธรรมของตนได้ คนพาลคิดถึงว่าทำอย่างไรจึงจะเห็นความเป็นอยู่ของตนสะดวกสบายขึ้น โดยไม่คำนึงถึงคุณธรรม
๑๑. การศึกษาค้นคว้า ถ้าเอนเอียงไปสุดสายไม่ว่าข้างใดข้างหนึ่งก็มีแต่ผลเสียเท่านั้น
๑๒. ไม่ต้องเป็นห่วงคนอื่นที่ไม่เข้าใจเรา แต่ต้องเป็นห่วงว่าเราไม่เข้าใจคนอื่น
๑๓. คนพาลคิดถึงว่า ทำอย่างไรจึงจะเห็นความเป็นอยู่ของตนสะดวกสบายขึ้น โดยไม่คำนึง ถึงคุณธรรม
๑๔. บัณฑิตรู้เฉพาะเรื่องที่ชอบด้วยคุณธรรม คนพาลรู้เฉพาะเรื่องที่ได้ผลกำไร โดยไม่คำนึงถึงคุณธรรม

“อชันตา” ถ้ำมหาสังฆารามแห่งรัฐมหาราชฎร์ “Ajanta”

Great Cave of state property Maharajtra

พระมหาประภาส ปรีชาโน (แก้วเกตุงษ์), ดร.

พระราชปริยัติวิมล (ศรีสุระ), ดร.

บทนำ

ถ้ำอชันตา (Ajanta Caves) เมืองอรัญคบาด รัฐมหาราชฎร์ ประเทศอินเดีย ได้ชื่อว่าเป็นวัดถ้ำในพุทธศาสนาที่งดงามและเก่าแก่ที่สุดในโลก โดยพระภิกษุในสมัยนั้นได้ค้นพบสถานที่แห่งนี้ เห็นว่าเป็นสถานที่เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรมกรรมฐานเป็นอย่างยิ่ง จึงได้เจาะภูเขาเพื่อสร้างเป็นถ้ำโบสถ์ วิหาร ฯลฯ เพื่ออาศัยอยู่อย่างสันโดษ หมู่อำบริเวณฝั่งตะวันตกของที่ราบสูงเดกกัน เมืองอรัญคบาด รัฐมหาราชฎร์แห่งนี้ ยุคเปลี่ยนผ่านกาลเปลี่ยนไป เรื่องราวของถ้ำอชันตาได้หายเจียบไป กลายเป็นถ้ำร้างที่ถูกปกคลุมด้วยเถาวัลย์และต้นไม้ปิดปากถ้ำ ถ้ำเหล่านี้ซุกซ่อนตัวอยู่ที่นี้มานานถึงกว่า ๑,๕๐๐ ปี โดยไม่ถูกรุกกล้าจากผู้คนทั้งหลายนับจากวันที่ถูกทอดทิ้งให้ร้างตลอดมา เนื่องจากถ้ำเหล่านี้มีต้นกำเนิดมาจากคติของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีถ้ำเป็นเสนาสนะคือที่อยู่อาศัย

“...หลวงจีนเขียนจึง
หรือพระถังซำจั๋ง
ก็มีเขียนบันทึก
กล่าวถึงถ้ำอชันตา
เมื่อ พ.ศ. ๑๑๘๓...”

อย่างหนึ่งตามพุทธบัญญัติ พร้อมกันนั้น วัดก็เป็น ที่บำเพ็ญกุศลเจริญธรรมของประชาชน การเจาะ สลักทำถ้ำเหล่านี้จึงเป็นการสร้างวัดถ้ำ อชันตา จึงแยกเป็น ๒ แบบ คือ แบบวิหารได้แก่ที่อยู่ของ พระกับเจดีย์อันเป็นที่เคารพบูชาหรือที่ศักดิ์สิทธิ์ หลวงจีนเหียนจิ่ง หรือพระถังซำจั๋งก็มีเขียนบันทึก กล่าวถึงถ้ำอชันตาเมื่อ พ.ศ.๑๑๘๓ จึงอยากนำเสนอ เรื่องราวของสถานที่แห่งนี้เป็นเงาสะท้อนให้ผู้ได้อ่านได้ศึกษาถึงความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาใน อินเดียตะวันตก ที่ยังคงงามด้วยกรุณาแห่งพุทธ ศิลป์อันได้รับให้เป็นมรดกของโลกตราบนานวันนี้

วัตถุประสงค์ของการเจาะถ้ำและการค้นพบ

ถ้ำเหล่านี้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของ พระสงฆ์ เป็นวัด เป็นวิหาร โดยใช้วิธีเจาะภูเขาทั้ง ลูกเข้าไป บางถ้ำมีถึง ๓ ชั้น มีทางเดินเชื่อมถึงกัน ตลอด ถ้ำที่ก่อสร้างในยุคแรกๆ เป็นวัดถ้ำของพุทธ ฝ่ายเถรวาท พระสงฆ์ในยุคนั้นได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ อยู่อาศัยอย่างเรียบง่าย โดยเจาะหินเข้าไปเป็นห้อง โถง เปิดโล่ง ใช้เป็นที่นั่งสนทนาธรรม ส่วนผนัง ทั้งสามด้านก็สกัดหินเจาะเข้าไปเป็นห้องนอน ภายในมีเตียงหินห้องละ ๒ หลัง วัดของพุทธฝ่าย เถรวาทหลายถ้ำสร้าง ขึ้นเพื่อใช้เป็นห้องบูชา ด้วยฝีมือการแกะสลักของช่างในยุคนั้น โดยได้สกัด หินจากด้านนอกเข้าไปและสกัดจากเพดานถ้ำลงมา จนได้ห้องโถงขนาดใหญ่ มีระเบียงทางเดินอยู่ด้าน ข้าง มีเจดีย์อยู่ใน สุดของห้อง มีการสร้างพระสฐูป เจดีย์ไว้เพื่อสักการ บูชาแทนองค์พระพุทธเจ้า เป็น ธรรมเนียมปฏิบัติเช่นเดียวกับการสร้างพระสฐูป เจดีย์ที่สืบทอดมาจากชาวพุทธทางอินเดียตอนเหนือ ด้วยเหตุนี้ ถ้ำอชันตาในยุคแรกจึงยังไม่มีการแกะ สลักเป็นองค์พระพุทธรูปให้พบเห็นมาก่อนหน้านี้

ถ้ำหมายเลข ๑๐ ซึ่งมีขนาดใหญ่ที่สุดในหมู่

ถ้ำอชันตาสร้างเป็นหอสวดมนต์บูชาพระเจดีย์ เมื่อ ครั้งที่ “จอห์น สมิธ” ได้เข้าไปพบเห็นเป็นครั้งแรก ตอนที่เข้าไปในถ้ำนั้น ดินโคลนได้ทับถมสูงขึ้นไป จากพื้นถ้ำกว่าครึ่ง เขาได้จารึกชื่อไว้บนเสาหินพร้อม ลงวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ.๒ ๓๖๒ ซึ่งเป็นวันที่ ถ้ำอชันตาได้ปรากฏสู่สายตาชาวโลก การค้นพบหมู่ ถ้ำอชันตาในครั้งนั้นทำให้โลกต้องตื่นตะลึงกับความ มหัศจรรย์ของศิลปะภายในถ้ำ ที่ไม่มีใครเคย พบเห็นหรือรู้เรื่องมาก่อน

ขณะเดียวกันก็ทำให้นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี สามารถปะติดปะต่อเรื่องราวของ ศาสนาพุทธในอินเดียได้อย่างชัดเจนเป็นรูปเป็นร่าง มากขึ้น ด้วยการศึกษาจากภาพแกะสลักหินภายใน ถ้ำที่ยังคงอยู่อย่างสมบูรณ์ไม่ผุกร่อนพังทลายไป เหมือนพุทธสถานอื่นๆ เพราะทุกอย่างที่นี้ สลักขึ้น จากภูเขาทั้งลูก นับเป็นสิ่งแปลกประหลาด มหัศจรรย์ที่สุดในโลกก็ว่าได้

ยุครุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในอินเดีย ตะวันตกกับการขุดถ้ำ

นอกจากนี้ยังมีรอยจารึกสำคัญที่พบในถ้ำ เดียวกันนี้ ได้ระบุชื่อของกษัตริย์พระองค์หนึ่งใน ราชวงศ์สาตวาหนะ ทำให้นักประวัติศาสตร์ได้รู้ ว่าถ้ำถ้ำที่อชันตาได้รับการอุปถัมภ์อย่างต่อเนื่อง จากพระมหากษัตริย์ ตั้งแต่การสร้างวัดถ้ำใน ยุคแรกๆ

ลักษณะของหมู่วัดถ้ำอชันตานั้นพบว่ามีถ้ำ มากกว่า ๓๐ ถ้ำ เรียงตัวต่อเนื่องกันยาวหลายร้อย เมตรบนเชิงเขาสูงลักษณะเป็นวงโค้งรูปพระจันทร์ เสี้ยว บริเวณหน้าถ้ำแต่ละแห่งสร้างเป็นบันไดทอด ยาวลงไปยังแม่น้ำสายเล็กๆ ที่ไหลลดเลี้ยวไปตาม หุบเขาเบื้องล่าง แม่น้ำสายนี้คือ “แม่น้ำไวโอมะ” ซึ่ง

จะมีระดับน้ำขึ้นสูงในช่วงฤดูฝน

ถ้าพุทธฝ่ายเถรวาทที่อชันดาเจริญรุ่งเรืองอยู่ ต่อมาอีกราว ๒๐๐ ปี จนถึง พ.ศ.๕๕๐ ก็หยุดชะงัก ไม่ปรากฏร่องรอยการสร้างวัดถ้ำของพุทธฝ่ายเถรวาทที่นี้อีกต่อไปนานถึง ๔๐๐ ปี จึงกลับมาสร้างต่ออีกครั้งในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ แม้จะยังไม่มีความคิดว่าเกิดอะไรขึ้นกับพุทธสถานที่ถ้ำอชันดาในช่วง ๔๐๐ ปี ที่เว้นว่างไปแต่ในช่วงเวลานั้นเองก็ได้เกิดความเคลื่อนไหวสำคัญที่พลิกโฉมศาสนาพุทธในอินเดียไปอย่างสิ้นเชิง สิ่งแรกคือการเกิดขึ้นของพระพุทธรูป สิ่งที่สองคือศาสนาพุทธสายมหายานได้เกิดขึ้นแล้วอย่างเต็มตัว

อชันดา ยุคพุทธศาสนา มหายาน

การสร้างวัดถ้ำที่อชันดาในระยะที่ ๒ เริ่มขึ้นอีกครั้งหลังจากศาสนาพุทธในอินเดียได้เข้าสู่ยุคของมหายานไปแล้วถึง ๔๐๐ ปี ในบรรดาถ้ำทั้งหมดพบว่าถ้ำในแบบพุทธมหายานถึง 24 ถ้ำ ทั้งหมดถูกสร้างขึ้นในสมัยคุปตะ ซึ่งเป็นยุคทองของศิลปะอินเดีย พระภิกษุฝ่ายมหายานได้เข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมากและปรับเปลี่ยนถ้ำให้เหมาะสมกับพิธีกรรมที่มากขึ้น จากวิหารแบบเรียบง่ายที่สร้างขึ้นในสมัยพุทธฝ่ายเถรวาท ถูกเปลี่ยนไปเป็นห้องโถงใหญ่โตโอ้อ่า สลักหินเป็นเสาสูงมากมาย ที่หัวเสาแกะสลักเป็นลวดลายงดงามทั่วทั้งคูหาถ้ำ ผนังด้านในทั้งสองด้านแกะสลักเป็น พระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์ขนาดใหญ่ ที่แสดงให้เห็นถึงฝีมือช่างประติมากรรมชั้นสูงในการแกะสลักหินออกมาได้อย่างอ่อนช้อยและสวยงาม สำหรับถ้ำหมายเลข ๑ เป็นถ้ำพุทธมหายานที่ได้รับการกล่าวขวัญไปทั่วโลกว่ามีภาพเขียนสีที่งดงามมากที่สุด แม้เวลาจะผ่านมานานถึงกว่า ๑,๕๐๐ ปี ภาพก็ยังคงสีสันทันและลายเส้นที่อยู่สภาพสมบูรณ์มากอย่างไม่น่าเชื่อ

จิตรกรรมฝาผนังกับความมหัศจรรย์ของอชันดา

ถ้ำอชันดา นับว่าเป็นหนึ่งในสิ่งมหัศจรรย์ที่คนทั่วไปอาจไม่รู้จักร ในขณะนี้นักประวัติศาสตร์ศิลป์ทั่วโลกคุ้นเคยกับพุทธสถานแห่งนี้เป็นอย่างดี ในฐานะเป็นที่รวมความงามทางพุทธศิลป์ทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมโบราณ ซึ่งสร้างจากแรงศรัทธาและความมุ่งมั่นพยายามของผู้ปฏิบัติธรรมในละแวกนั้น

ถ้ำที่มีความสวยงามและเลื่องชื่อในด้านจิตรกรรมฝาผนังและรูปปั้นก็คือ ถ้ำที่ ๑ ซึ่งภายในมีภาพวาดพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรและพระปัทมปาณีถือดอกบัว เอียงพระเศียร แสดงสีหน้าอ่อนโยนและเมตตา ในขณะที่ถ้ำที่ ๒ มีความงดงามไม่แพ้กัน ต่างกันเพียงจิตรกรรมฝาผนังของถ้ำนี้เป็นเรื่องการประสูติของพระพุทธองค์และ พระสุบินของพระนางสิริมหามายา

ส่วนวิหารในถ้ำที่ ๑๙ เป็นตัวอย่างสถาปัตยกรรมหินแกะสลักที่สวยงามที่สุดแห่งหนึ่งของโลก มีความโดดเด่นที่เพดานด้านบนเป็นทรงเกือกม้า และมีรูปปั้นเทพารักษ์ยืนตรงขอบหน้าต่าง โดยทั้งหมดเป็นฝีมือของพระสงฆ์ภิกษุมหายานที่สื่อให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่และพระราชวังอันหรูหราของพระพุทธเจ้าก่อนออกผนวชเพื่อค้นหาสัจธรรมของชีวิต

ที่กล่าวมานี้ เป็นเพียงตัวอย่างของไฮไลต์เด่นๆ ในถ้ำอชันดาเท่านั้น เพราะถ้ำอื่นๆ ยังมีศิลปะและจิตรกรรมฝาผนังที่อธิบายถึงหลักธรรมในพุทธศาสนาและพุทธประวัติมากมายและในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ รัฐบาลอินเดียได้อนุมัติงบประมาณเพื่อติดตั้งระบบไฟเฝ้าถ้ำอชันดาที่ทันสมัยในทุกถ้ำ และ

จัดซื้อรถประจำทางปลอดสารพิษจำนวน ๑๐ คัน เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักประวัติศาสตร์ที่เข้ามาศึกษาค้นคว้าหาความหมาย และปรัชญาที่แฝงอยู่ในสถาปัตยกรรมแห่งนี้ ทั้งยังสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาสัมผัสกับความวิจิตรอลังการของถ้ำอชันดาเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย

เอกลักษณ์ในแต่ละถ้ำบ่งบอกถึงความรุ่งเรือง

ถ้ำเหล่านี้ได้เริ่มสร้างเป็น ๒ ระยะ ระยะแรกตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๓ จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๗ และระยะที่สองตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑ จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๓ การก่อสร้างในระยะแรกๆ ภายใต้อำนาจของกษัตริย์ราชวงศ์สัตตวาหนะหลายพระองค์ ถ้ำที่เก่าแก่ที่สุดจะอยู่ตรงกลาง ส่วนถ้ำที่ใหม่กว่าจะเจาะเพิ่มออกไปทางด้านข้างทั้งสองด้าน กองโบราณคดีแห่งชาติอินเดียได้สำรวจและให้หมายเลขที่ถ้ำไว้ โดยเริ่มต้นจากทางด้านตะวันตกสุดเป็นถ้ำที่ ๑ นับเรียงเรื่อยไปจนหมดลงที่ถ้ำสุดท้ายอันเป็นถ้ำที่ ๒๙ ทางด้านตะวันออกสุด ในระยะแรกๆ จากพุทธศตวรรษที่ ๓-๗ อชันดามีถ้ำเพียง ๕ ถ้ำ เป็นถ้ำเจดีย์ ๒ ถ้ำ คือถ้ำที่ ๙ และ ๑๑ ส่วนถ้ำที่ ๘, ๑๒, และ ๑๓ เป็นถ้ำวิหาร ถ้ำเหล่านี้จึงเป็นถ้ำที่เก่าแก่กว่าถ้ำอื่นๆ และเป็นถ้ำที่ชาวพุทธฝ่ายเถรวาทได้เคยมาพำนัก

จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๗ ถ้ำอชันดาก็เริ่มเสื่อมโทรมลงและถูกทอดทิ้งให้รกร้างว่างเปล่าอยู่เป็นเวลานานถึง ๔ ศตวรรษ จนประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ในราว พ.ศ. ๙๓๓-๑๑๙๓ เมื่อชาวพุทธฝ่ายมหายานมีอำนาจมากขึ้นจึงมีการเจาะถ้ำที่อชันดาเพิ่มเติมขึ้นอีก ๒๔ ถ้ำ โดยทำเป็นถ้ำเจดีย์ ๒ ถ้ำ คือถ้ำที่ ๑๙ และ ๒๖ ส่วนถ้ำที่เหลือเป็นถ้ำวิหาร ชาวพุทธในนิกายมหายานได้มาฟื้นฟูอชันดาขึ้นใหม่

ทำให้อชันดาเป็นศูนย์กลางของ พระพุทธศาสนาอันยิ่งใหญ่อีกแห่งหนึ่งในดินแดนอินเดียตะวันตก ตามประวัติศาสตร์พุทธศาสนากล่าวว่า กษัตริย์ในราชวงศ์วากาฏกะหลายพระองค์ได้เป็นผู้อุปถัมภ์ที่สำคัญของพระพุทธศาสนาและภายใต้การปกครองของกษัตริย์ในราชวงศ์นี้ ถ้ำอชันดาได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาก

ศิลาจารึกในถ้ำที่ ๑๖ ได้จารึกไว้ว่า ถ้ำนี้ได้ขุดเจาะตามคำสั่งของวีระทเวะ ซึ่งเป็นเสนาบดีของพระเจ้าหริเชนแห่งราชวงศ์วากาฏกะ

ศิลาจารึกในถ้ำที่ ๑๗ ก็จารึกไว้ว่า อจิตยะเสนาบดีของพระเจ้าวิสัมพะผู้เป็นขุนนางผู้ใหญ่ของพระเจ้าหริเชนได้สั่งให้ขุดเจาะห้องโถง ซึ่งมีเสาหินที่ตั้งงามมากดุจดั่งประดับด้วยเพชรพลอยและมีเจดีย์อยู่องค์หนึ่ง มีบ่อน้ำเย็นจัดสนิทอยู่บ่อหนึ่งและมีกุฎิพระภิกษุด้วย ศิลาจารึกที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งจากถ้ำที่ ๒๖ ได้จารึกไว้ว่า ถ้ำนี้ทำการขุดเจาะด้วยความกรุณาของพระพุทธภัทรโดยมีศิษย์ของท่าน ๒ คน คือพระภัทรพันธุและพระธรรมทัตตะเป็นผู้ควบคุมงานการขุดเจาะ ซึ่งจากศิลาจารึกนี้เองได้หลักฐานยืนยันว่า พระพุทธภัทรเป็นพระที่มีคนนับถือยกย่องมากองค์หนึ่ง และอาจจะเป็นเจ้าของอาวาสของสถาบันสงฆ์อันยิ่งใหญ่แห่งหนึ่ง

นอกจากนี้ยังได้ทราบว่า พระสถวีระอจละ เป็นผู้สร้างพระวิหารคนแรกมีแผ่นศิลาจารึกอื่นๆ อีก ๒-๓ แผ่น ได้กล่าวถึงสิ่งของที่อุทิศให้โดยบรรดาเสนาบดี ขุนนาง อุบาสกและพระภิกษุสงฆ์ จากหลักฐานต่างๆ ได้แสดงว่า ในสมัยหลังถ้ำอชันดามีการพัฒนาขึ้นจนเป็นศูนย์กลางอันสำคัญของพระพุทธศาสนาในนิกายมหายาน ซึ่งในถ้ำเหล่านี้บางถ้ำได้แกะสลักเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่โดยมีสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานต่าง ๆ

ประกอบอยู่ด้วย เช่น พระโพธิสัตว์ในปางต่างๆ เป็นต้น

ยุคเปลี่ยนผ่านกับการเจาะถ้ำอชันตา

การเจาะถ้ำอชันตามีหลายยุคหลายสมัย ซึ่งแต่ละยุคสมัยคงจะมีเหตุผลต่างๆ กัน บางยุคต้องการ ความสงบวิเวกในการเจริญจิตตภาวนา บางยุคต้องการหลบหนีภัยจากการถูกรุกรานของชนต่างศาสนา บางยุคมีความเชื่อของผู้ที่มีศรัทธาอย่างแรงกล้าเพื่อหวังในพุทธภูมิ การกลับไปเกิดเป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป

ถ้ำอชันตา คือ สิ่งมหัศจรรย์ของโลก

มีผู้กล่าวว่า อชันตานั้นจะเป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลกยิ่งเสียกว่าทัชมาฮาลเสียอีก เพราะผู้ที่ได้มาเห็นแล้วมักเกิดความมหัศจรรย์ใจว่าเป็นผลงานที่คนใช้มือเจาะเข้าไปในภูเขาหินแล้วแกะสลักเป็นถ้ำได้อย่างสวยงามปานฉะนี้ได้อย่างไร? เขาทำได้อย่างไรกัน? และอะไรหนอเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์เราสามารถทำอะไรๆ ที่ต้องใช้ความพยายามอันมากมายเช่นนี้

นอกจากการถูกกดขี่ข่มเหง ถูกบังคับเขย่งตีให้ทำดังเช่นการสร้างทัชมาฮาลนั้น แบบหนึ่งหรืออีกอย่างถ้าไม่มีการถูกบังคับเขย่งตีก็ต้องเป็นศรัทธาอย่างแรงกล้าของมนุษย์ติดต่อกันหลายๆ ชั่วอายุคนทีเดียว ทั้งโบสถ์ วัด วิหาร เจดีย์ ล้วนมีความวิจิตรพิสดารจนยากที่จะบรรยายเป็นตัวอักษรได้

ภายในถ้ำมีทั้งรูปและภาพหินแกะสลักของพระพุทธรเจ้า พระโพธิสัตว์ต่างๆ พระภิกษุสงฆ์สาวก พระสฤป เสาประตู่ หน้าต่าง หลังคา อย่างงดงาม

นอกจากนี้ยังมีภาพวาดฝาผนัง เพดาน ชื่อ คานเสา ที่แสดงถึงพุทธประวัติอย่างสมบูรณ์

ในลักษณะของนิทานชาดกที่บรรยายถึงพระ

“...ภายในถ้ำมีทั้งรูปและภาพหินแกะสลักของพระพุทธรเจ้า พระโพธิสัตว์ต่างๆ พระภิกษุสงฆ์สาวก พระสฤป เสาประตู่ หน้าต่าง หลังคา อย่างงดงาม...”

ชาติปางก่อนบ้าง ในสมัยเป็นฆราวาสบ้าง มีพระราชวังอันตระการตาชีวิตอันหรูหรา ขบวนแห่งตลอดจนงานในราชพิธีต่างๆ

ส่วนพระโพธิสัตว์ที่นิยามว่าเป็นภาพของปัทมปราณี วัชรปราณี และอวโลกิตศวรร ซึ่งได้ลงสีไว้ อย่างงดงามอ่อนช้อยราวกับมีชีวิตชีวา สิ่งเหล่านี้ได้แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในภูมิภาคแห่งนี้ เป็นเวลาติดต่อกันมานานหลายศตวรรษ

ความสามารถทางสถาปัตยกรรมและปฏิมากรรมของนายช่างแห่งถ้ำอชันตา ได้ชี้ให้เห็นถึงสมัยที่พระพุทธศาสนาได้รุ่งโรจน์เป็นอย่างยิ่งในอินเดีย

การที่ถ้ำอชันตามีชื่อเสียงจรไปไกล ก็เพราะภาพเขียนเฟรสโก ซึ่งเป็นภาพเขียนสีบนฝาผนังและเพดาน ซึ่งเขียนเมื่อปูนยังหมาดๆ ภาพจิตรกรรมเหล่านี้เป็นภาพเขียนฝีมือชั้นครูที่ไม่ได้ง่ายๆ และแม้ภาพเขียนเหล่านี้ได้เสียหายไปแล้วบ้างในที่บางแห่งแต่ก็ยังมีพอให้เห็นเป็นตัวอย่างของจิตรกรผู้ชำนาญได้ภาพเขียนเหล่านี้ก่อให้เกิดความประทับใจและความรักอย่างดีที่สุด ซึ่งทำให้ประชาชนทั่วโลกพากันยกย่องสรรเสริญ

ภาพหินแกะสลักและภาพวาดฝาผนังและเพดาน นอกจากได้สะท้อนออกมาเป็นผลงานทางด้านศิลปกรรมที่มีความงดงามเป็นเลิศแล้ว ในทางด้านพระพุทธรูปศาสนาแสดงถึงประวัติศาสตร์พระพุทธรูปศาสนา และสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ทำมีความตั้งใจมั่นเพียงไร มีความสงบนิ่ง มีความละเอียดละออ มีความมั่นคงอย่างยิ่ง มี ศรัทธา วิริยะ อุตสาหะ ซันติ ปัญญา ฯลฯ มากเพียงใด

คนในยุคหนึ่งสมัยนั้น แม้แต่เรื่องทางวัตถุซึ่งเป็นเรื่องทางรูปธรรมหยาบๆ ที่จับต้องได้ ก็ยังทำได้ วิจิตร พิสดารถึงเพียงนี้แล้ว ยิ่งถ้าเป็นเรื่องจิตใจ ซึ่งเป็นเรื่องทางนามธรรมที่ละเอียดอ่อนและประณีตยิ่งกว่า คงจะสามารถบรรลุธรรมได้อย่างมหัศจรรย์ยิ่งกว่าเป็นแน่นอน

ถ้าเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ได้หรือไม่?

เมื่อมาที่ถ้ำอชันดา มักจะมีคำถามที่ค่อนข้างจะบ่อยถึงบ่อยที่สุดคือคำถามที่ว่า...ท่านคะ!!...พระสงฆ์อาศัยอยู่ในถ้ำได้หรือเปล่า ? เพื่อคลายความสงสัยของโยมญาติ จึงขอตอบว่า...มีพุทธบัญญัติที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก พระไตรปิฎกเล่มที่ ๗ จุลวรรค์หมวดเสนาชนธกะ (หมวดว่าด้วยที่อยู่อาศัย) พระพุทธองค์ทรงมีพระบรมพุทธานุญาตเรื่องกุฎิหรือที่อยู่ของพระสงฆ์มี ๕ ประการ ได้แก่

- ๑.วิหารหมายถึง กุฎิมีหลังคา มีปีกสองข้างปกติ
๒. อัทมโยค หมายถึง กุฎิมุงชีกเดียว (เพิงหมาแหงน)
๓. ปราสาท หมายถึง กุฎิแบบหลายชั้น
๔. หัมมียะ หมายถึง กุฎิหลังคาตัดหรือเรื่อไล่น (ปัจจุบันรวมถึงเต็นท์ที่กางผ่านได้)
๕. คูหา หมายถึง ถ้ำตามภูเขาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

เองโดยธรรมชาติและมนุษย์ สัตว์ขุดไว้

เราคงสงสัยแล้วว่า เหตุใดพระสงฆ์ในสมัยนั้นจึงไม่สร้างวิหารธรรมดาแบบทั่วไป ทำไมจึงเจาะถ้าเป็นที่อยู่ได้ คำตอบคือพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พักในถ้ำได้นั่นเอง

ยุคพระเจ้าอโศกกับการประดิษฐานพระพุทธรูปศาสนาในอินเดียตะวันตก

ในพระไตรปิฎกฉบับมหาเมฆวรรคปิณฑก (ภาษาไทย) เล่มที่ ๑ พระวินัยปิฎก เล่ม ๑ มหาวีถังค์ ปฐมภาคพระโมคคัลลิตุตรติสสเถระ ครั้นทำตติยสังคีตินั้นแล้วได้ดำริอย่างนี้ว่าในอนาคตพระศาสนาจะพึงตั้งมั่นอยู่ด้วยดีในประเทศไหนหนอแล ?

ลำดับนั้น เมื่อท่านใคร่ครวญอยู่จึงได้มีความคิดดังนี้ว่า พระศาสนาจักตั้งมั่นอยู่ด้วยดีในปัจจุบันตมชนบททั้งหลาย ท่านจึงมอบศาสนิกชนให้เป็นการของภิกษุเหล่านั้นแล้วส่งภิกษุเหล่านั้นไปในรัฐต่างๆ คือ

๑. พระมัชฌันติเถระไปยังรัฐกัสมิรคินธาระ ด้วยสั่งว่าท่านไปยังรัฐนั้นแล้วจงประดิษฐาน ในรัฐนั้น
๒. ท่านได้สั่งพระมหาเทวเถระอย่างนั้นเหมือนกันแล้วส่งไปยัง มหิสกมณฑล
๓. ส่งพระรักขิตเถระไปยัง วนวาสีชนบท
๔. ส่งพระโยนกธรรมรักขิตเถระไปยัง อปรินตกชนบท (ศูนย์กลางอยู่ที่เมืองมูมไป)
๕. ส่งพระมหาธรรมรักขิตเถระไปยัง มหารัฐชนบท (ศูนย์กลางอยู่ที่เมืองออรังคบาด)
๖. ส่งพระมหารักขิตเถระไปยังโลกเป็นที่อยู่ของชาวโยนก
๗. ส่งพระมัชฌิมเถระไปยังชนบทอันเป็นส่วน

หนึ่งแห่งหิมวันตประเทศ

๘. ส่งพระโสณเถระ พระอุตตเถระ ไปยัง
สุวรรณภูมิชนบท

๙. ส่งพระมหินทเถระผู้เป็นสัทธาวิหริกของตน
กับพระอัญญาเถระ พระอุตตเถระ พระสัมพลเถระ
พระภัททสาธเถระไปยังเกาะตัมพปณิทวีป
(เกาะลังกา) ด้วยสั่งว่าพวกท่านไปยังเกาะตัมพปณิ
ทวีปแล้วจงประดิษฐานพระศาสนาในเกาะนั้น

พระเถระแม้ทั้งหมดเมื่อจะไปยังทิสสาภาคนั้นๆ
ก็เข้าใจอยู่ว่าในปัจจุบันชนบททั้งหลายต้องมีคณะ
ปัญจวรรคจึงสมควรทำอุปสมบทกรรมได้ดังนี้ จึงไป
กันพวกละ ๕ รวมกับตน

จะเห็นว่าในยุคพระเจ้าอโศกมหาราช ได้ส่ง
พระธรรมทูตสายที่ ๕ คือ พระมหาธรรมรักขิตเถระ
ไปยังรัฐมหาธาษฎร์คือแถบเมืองออรังคาบดใน
ปัจจุบันนี้ ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมา
ตั้งแต่สมัยนั้น ดังหลักฐานคือถ้ำอชันตาและเอลโล
ราที่เป็นหลักฐานร่องรอยความรุ่งเรืองของพระพุทธ
ศาสนาในดินแดนแถบนี้

บทสรุป

จากประวัติศาสตร์ที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่า
ถ้ำอชันตา (Ajanta Caves) คือศูนย์กลางของ
พระพุทธศาสนาและศูนย์กลางการศึกษาพระธรรม
วินัยในแถบอินเดียตะวันตก เริ่มตั้งแต่ช่วง พ.ศ.๓๕๐
จนถึงปี พ.ศ.๑๓๐๐ นับตั้งแต่สมัยพระพุทธศาสนา
เถรวาทรุ่งเรือง (พ.ศ.๔๐๐-๖๐๐ หินยานหรือ
เถรวาทมี ๖ ถ้ำ คือถ้ำหมายเลข ๘,๙,๑๐,๑๑,๑๒,๑๓

และ ๓๐ เป็นถ้ำที่เจาะยุคแรกเริ่ม) จนถึงสมัย
มหายานเฟื่องฟู (พ.ศ.๑๐๐๐-๑๒๐๐ ยุคมหายาน
เจาะเพิ่มอีก ๒๔ ถ้ำ) ดินแดนแถบนี้เป็นคลัง
พระธรรมที่ทรงคุณค่า เป็นศูนย์รวมอารยธรรมที่เก่า
แก่และยิ่งใหญ่ที่สุด ศิลปกรรมที่นี้ ทั้งประติมากรรม
และจิตรกรรม ดีเด่นกว่าที่อื่น ๆ โดยเฉพาะภาพวาด
ที่อชันตา เป็นที่นิยมแพร่ไปทางอัฟกานิสถาน
(คันธาระและโยนค) เอเชียกลางจนถึงจีน แต่ทั้งนั้น
เพราะพระเจ้าอโศกมหาราชทรงมีพระวิสัยทัศน์ที่
ยาวไกล จึงให้พระศาสนาแผ่ไพศาลไปยังแคว้น
ต่างๆ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วก่อนหน้านี้ มีคำกล่าว
ว่า “เมื่อเจริญถึงปลายสุด มันจะย้ายลงสู่จุดเดิม”
อชันตา ก็เฉกเช่นกัน เมื่อกาลผ่านผันทั้งผู้คน
มากมายหลายยุค ต่างความคิด ต่างความเชื่อ ผนวก
กับภัยภายนอกคือสงคราม

ทำให้พระพุทธศาสนาสูญหายไปจากดินแดน
แถบนี้ สุดท้ายสถานที่แห่งนี้กลายเป็นที่รกร้างว่าง
เปล่ากลายเป็นที่หลบภัยของสัตว์ป่า เส้นทาง
สัญจรไม่มีแม้คนเดินผ่าน กลายเป็นเพียงตำนาน
ให้เล่าขานจากรุ่นสู่รุ่น และในที่สุดการค้นพบถ้ำ
อชันตา ทำให้โลกตะลึงสุดทั้งในความอัศจรรย์ จน
องค์การยูเนสโกจดทะเบียนให้สถานที่แห่งนี้เป็น
มรดกโลก พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้เป็นจริงยิ่งหนอ
เกิดขึ้นเบื้องต้น แปรปรวนท่ามกลาง และสลายใน
ที่สุด เราทั้งหลายจึงไม่ควรประมาท พึงช่วยกัน
รักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่โลกนี้ต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาภัย, **อโศกมหาราชและข้อเขียนคนละเรื่องเดียวกัน**, กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๓๙
ทรงวิทย์ แก้วศรี, **พุทธศาสนาในนานาประเทศ**. กรุงเทพฯ : สถาบันส่งเสริมพุทธศาสนา, ๒๕๒๐
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**. พิมพ์ครั้งที่ ๗/๒.
กรุงเทพฯ: ๒๕๕๘

พระมหาประภาส ปรีชาโน, **มองพุทธให้เข้าใจใน ๕ นาที**. กรุงเทพมหานคร : อิงค์ ปิยอนด์. ๒๕๕๒
_____ , **อินเดียนเนปาลดินแดนพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภา
จำกัด. ๒๕๕๒

วศิน อินทสระ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : บรรณาการ, ๒๕๓๕

สุชาติ หงษา,ดร., **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาจากอดีตสู่ปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา. ๒๕๔๙

เสถียร โพธิ์นันทะ, **ภูมิประวัติพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: บรรณาการ, ๒๕๑๕

ส. ศิวลักษณ์ แปลเรียบเรียง, **ความเข้าใจเรื่องพระเจ้าอโศกและอโศกาวทาน**. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการ
พิมพ์, ๒๕๔๗

๒. ภาษาอังกฤษ

Abdul Nasir Alamohammadi, **Ajanta & Ellora**. New Delhi : Mittal Publishing, 2011

ตรรกศาสตร์ : แนวคิดแบบพุทธตรรกศาสตร์

Logic : Buddhist concept of logic

พระมหาประภาส ปรีชาโน (แก้วเกตุพงษ์), ดร.
พระครูวินัยธร ธรรมรัตน์ เขมธโร (หาญณรงค์), ดร.
พระมหาสมบัติ คุณะสโก (ทวีคุณ), ดร.

“...ธรรมที่เราได้บรรลุ
แล้วนี้เป็นของลึกซึ่ง
เห็นได้ยาก รู้ตามได้
ยากสงบระงับ ประณีต
ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรก
ละเอียด บัณฑิตจึงจะรู้
ได้...”

บทนำ

ตรรกศาสตร์เป็นวิชาการแขนงหนึ่ง ย่อมมีส่วน
เสริมสร้างอารยธรรมของมนุษย์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง
คณิตศาสตร์พัฒนามาจากการคิดแบบอาศัยข้อเท็จจริง
ของตรรกศาสตร์ และมีประโยชน์อย่างมหาศาล
สำหรับมนุษยชาติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น
เดียวกัน วิทยาศาสตร์พัฒนาขึ้นมาก็โดยการคิดแบบ
อาศัยประสบการณ์ของตรรกศาสตร์ มนุษย์ต่างได้
รับประโยชน์จากวิทยาศาสตร์กันทั่วหน้า แม้อีกด้าน
หนึ่งความรู้ทางวิทยาศาสตร์จะก่อผลเสียหายแก่
มนุษย์ แต่ไม่ได้มาจากวิทยาศาสตร์โดยตรง แต่มา
จากน้ำมือมนุษย์ที่ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์อย่าง
ไม่ถูกต้อง แม้การพันทุกซ์จะมีไม่ได้ด้วยวิธีการของ
ตรรกศาสตร์ แต่มนุษย์ไม่ได้เกิดมาเพื่อการพันทุกซ์
กันทั้งหมด วิชาการแขนงต่างๆ ที่ศึกษากันปัจจุบัน
ล้วนไม่ได้นำไปสู่การพันทุกซ์ในความหมายของ
พระพุทธศาสนาแต่อย่างใด แต่เราก็ยังต้องศึกษา

ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของตัวมนุษย์เอง คงจะมีแต่ ผู้ปฏิเสธ กิจกรรมทางโลกเท่านั้น ที่ไม่ต้องศึกษาอะไรเลยนอกจากคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ แต่หากยังเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางโลก ความรู้ในวิชาการแขนงต่างๆ ย่อมเป็นสิ่งจำเป็น รวมทั้ง ตรรกศาสตร์ด้วย

พระพุทธศาสนากับตรรกศาสตร์

ตรรกศาสตร์ หรือ ตรรกวิทยา เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญา ทำให้ผู้ศึกษามีเหตุผลดียิ่งขึ้นถ้าหากได้ศึกษาอย่างต่อเนื่องและถูกต้อง นั่นคือจะไม่เชื่อหรือตัดสินใจเชื่ออะไรง่าย ๆ ว่าอย่างไรถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง อย่างไรไม่ควรอย่างไรควร เพราะบางสิ่งแม้ถูกต้องแต่ไม่ควร ในทางตรงกันข้ามบางสิ่งควรจริงแต่ไม่ถูกต้อง ผู้ศึกษาวิชาแล้วจะเข้าใจได้เป็นอย่างดี ทั้งพระพุทธศาสนาและตรรกศาสตร์ต่างเกี่ยวข้องกับความจริงที่มนุษย์ควรแสวงหาพระพุทธศาสนาเห็นว่าชีวิตมีทุกข์ การขจัดความทุกข์ได้คือนิพพาน นั่นคือการบรรลุความจริงสูงสุดของมนุษย์ ส่วนตรรกศาสตร์เป็นเครื่องมือของญาณวิทยาหรือทฤษฎีความรู้ ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญา ทำหน้าที่วางระเบียบวิธีคิดเพื่อเข้าใจความจริง ในการเกี่ยวข้องกับความจริงพระพุทธศาสนาและตรรกศาสตร์ต่างให้ความสำคัญกับความคิดทั้งคู่ แต่พระพุทธศาสนาจะให้ความสำคัญกับสิ่งที่คิดมากกว่าระเบียบวิธีคิดเช่นที่ตรรกศาสตร์ให้ความสนใจ ในที่นี้จะกล่าวถึงลักษณะการให้ความสำคัญต่อความคิดของพระพุทธศาสนากับตรรกศาสตร์ วิธีการของตรรกศาสตร์จะใช้ได้กับการเข้าถึงความจริงของพระพุทธศาสนาหรือไม่ ประโยชน์ทางวิชาการของตรรกศาสตร์ และเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างกันระหว่างพระพุทธศาสนากับตรรกศาสตร์

มนุษย์คิดอย่างไรในทางตรรกศาสตร์

เช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์ที่เริ่มต้นด้วยการตั้งคำถามเพื่อเข้าใจปรากฏการณ์ธรรมชาติว่าทำไม? และอย่างไร? ตรรกศาสตร์ได้เริ่มตั้งคำถามว่า “มนุษย์คิดอย่างไร” หลังจากทราบว่ามีมนุษย์ปกติคิดอย่างไรแล้ว จึงได้วางระเบียบให้กับความคิด คำถามที่ว่า “มนุษย์ควรคิดอย่างไร” กล่าวคือคิดให้ถูกต้องตามระเบียบวิธีของตรรกศาสตร์จึงตามมา ญาณวิทยาเชื่อว่า ความรู้ที่ได้มาด้วยวิธีการของตรรกศาสตร์จะเป็นความรู้ที่น่าเชื่อถือ ซึ่งจะทำให้ทราบความจริงได้ในที่สุด

ในการตั้งคำถามว่า มนุษย์คิดอย่างไร ตรรกศาสตร์ได้พบคำตอบว่า เพื่อให้ความคิดน่าเชื่อถือ มนุษย์มักจะอ้างหลักฐานอะไรบางอย่างมาสนับสนุนความคิดของตนอยู่เสมอ ซึ่งมีอยู่ ๒ แบบ คือ นิรนัย (Deduction) คิดจากข้อแน่ใจ และอุปนัย (Induction) คิดจากประสบการณ์ เพื่อให้ให้นักศึกษาเข้าใจยิ่งขึ้น จึงขออธิบายขยายความให้ดู ดังต่อไปนี้

๓.๑ วิธีนิรนัย (Deduction) คือการพิสูจน์โดยอ้างข้อความทั่วไปที่แน่ใจได้ก่อนแล้ว ไปสนับสนุนข้อความทั่วไปที่แน่ใจได้ที่หลัง หรือสนับสนุนเหตุการณ์เฉพาะให้แน่ใจได้ดียิ่งขึ้น โดยอาศัยการคิดใคร่ครวญตามหลักเหตุผล

ข้อแน่ใจ คือ สิ่งที่ผู้อ้างคิดว่าเป็นจริงแล้วนำมาเป็นหลักฐานการคิด ฉะนั้นบทสรุปจึงมีความหมายแคบลงกว่าข้อมูล เพราะเราเริ่มจากสิ่งทั่ว ๆ ไป ลงไปหาสิ่งทั่วไปที่แคบกว่าในบทสรุป หรือเราเริ่มจากความจริงกว้าง ๆ ไปหาความจริงเฉพาะราย

๓.๒ วิธีอุปนัย (Induction) : คิดจากประสบการณ์ คือ การพิสูจน์โดยอ้างหลักฐานจากประสบการณ์เฉพาะหน่วยที่แน่ใจแล้ว ไป

สนับสนุนข้อความทั่วไปที่ยังไม่แน่ใจมากขึ้น นั่นคือ บทสรุปจะกว้างกว่าข้อมูล

เมื่อผู้อ้างมีประสบการณ์อะไรบางอย่างแล้วคิดว่าสิ่งเดียวกันที่ยังไม่มีประสบการณ์ก็เป็นเช่นนั้น เรียกว่านำประสบการณ์มาเป็นหลักฐานการคิด การอ้างเหตุผลแบบอุปนัยนี้จึงไม่ให้ความมั่นใจนัก เพราะค่อนข้างไปในทางอนุมานเนื่องจากเหตุผลในวิธีนี้ไม่สรุป

ก (๑) แท้ก็ซีใน กทม. ๒-๓ คนที่เคยใช้บริการเป็นรถญี่ปุ่น

(๒) ฉะนั้น แท้ก็ซีใน กทม. ทั้งหมดเป็นรถญี่ปุ่น

ข (๑) ๑๐๐ กว่าปีที่ไม่มียักษ์ฟุตบอลพรีเมียร์ลีกคนใดยิงประตูได้เกิน ๔๐ ประตูใน ๑ ฤดูกาล

(๒) ฉะนั้น ฤดูกาลนี้ก็เช่นกันจะไม่มียักษ์ฟุตบอลพรีเมียร์ลีกคนใดยิงประตูเกิน ๔๐ ประตู

ค (๑) นิสิต มมร. ๙๐% ไม่ใช่ลูกเกษตรกร

(๒) ฉะนั้น นิสิต มมร. ทั้งหมดไม่ใช่ลูกเกษตรกร

ง (๑) นายอินทร์ นายสิน นายเทพ เป็น ชาวร้อยเอ็ด

(๒) นายอินทร์ นายสิน นายเทพ เป็น ครู

(๓) ฉะนั้น ครูทุกคน เป็น ชาวร้อยเอ็ด

ทั้ง ๒ วิธีคิดนี้จะแตกต่างกันตรงที่บทสรุปแบบนิรนัยนั้นจะค่อนข้างแน่นอนและตีกรอบใกล้เคียงกับความจริงมากกว่าวิธีอุปนัย แต่เราสามารถนำมาเป็นเครื่องมือพื้นฐานในการคิดแบบลักษณะทั่วไปทางโลกิยะได้

วิธีคิดตามหลักพุทธวิธี ๑๐ ประการ

ในปัจจุบันได้มีการนำหลักโยนิโสมนสิการมาเรียบเรียงเป็นวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการได้ ๑๐ วิธี

ดังนี้

๑. วิธีคิดแบบสืบสาวหาเหตุผลเป็นการสืบหาสาเหตุของสิ่ง (ผล) ที่เกิดขึ้น เมื่อได้เหตุแล้ว ก็หาสาเหตุที่ทำให้เกิดเหตุ (ผล) นั้นต่อไป จนได้ความสัมพันธ์ของเหตุและผลโดยสมบูรณ์

ในชีวิตประจำวันมักใช้ในการทดลองและอภิปรายกลุ่ม

๒. วิธีคิดแบบแยกส่วนประกอบมุ่งพิจารณาเรื่องต่างๆตามความเป็นจริงเพื่อให้รู้ว่าเรื่องนั้นๆ มีองค์ประกอบย่อยอะไรบ้าง ประกอบกันขึ้นมาได้อย่างไร

ในชีวิตประจำวันมักใช้ในการคิดเพื่อค้นหา คิววิเคราะห์

๓. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์หรือไตรลักษณ์ เป็นการคิดวิเคราะห์สิ่งต่างๆตามกฎไตรลักษณ์คือ ทุกข์(ความไม่อาจคงสภาพอยู่อย่างเดิมได้)อนิจจัง(ความเปลี่ยนแปลงไม่คงที่) อนัตตา(ความไม่เป็นตัวตน ไม่ใช่ตัวตน)

ในชีวิตประจำวันมักใช้ในการคิดเพื่อยอมรับคิดวิพากษ์

๔. วิธีคิดแบบอริยสังข์/คิดแบบแก้ปัญหาเป็นการคิดแบบสืบสาวจากผลไปหาเหตุ แล้วพิจารณาวิธีการแก้ไขที่เหตุซึ่งมักเริ่มด้วยการกำหนดปัญหา (ทุกข์) ทำความเข้าใจกับปัญหาสืบหาสาเหตุเพื่อเตรียมแก้ไข (สมุทัย) ในขณะที่เดียวกันก็กำหนดเป้าหมายให้แน่ชัด พร้อมกับนั้นจึงคิดวิธีปฏิบัติที่จะกำจัดสาเหตุของปัญหา (มรรค) และดำเนินการแก้ไขปัญหามาตามแนวทางที่วางไว้ (นิโรธ)

ในชีวิตประจำวันมักใช้ในการคิดเพื่อแก้ปัญหา

๕. วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ์

เป็นการคิดตามหลักการมุ่งหาความสัมพันธ์ระหว่างหลักการกับความมุ่งหมาย/วิธีการ เมื่อวิเคราะห์จนรู้สภาพของปัญหาแล้ว จึงพิจารณาจุดหมายที่ต้องการและวิธีการที่จะตอบสนองจุดหมายนั้น จนนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง (ธรรมานุธรรมปฏิบัติ)

ในชีวิตประจำวันมักใช้ในการคิดเพื่อสร้างวิธีการ คิดสังเคราะห์ที่คิดอนาคต

๖. วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก เป็นการคิดโดยมองความจริงยอมรับความจริงตามสิ่งที่เป็นอยู่ เพื่อให้รู้คุณโทษ ข้อดีข้อเสียทุกด้านแล้วจึงคิดหาทางออกของปัญหา เลือกหนทางที่ดีที่สุดของปัญหาในกรณีต่างๆ แล้วจึงนำไปปฏิบัติ

ในชีวิตประจำวันมักใช้ในการคิดเพื่อเลือกแนวทาง คิดเปรียบเทียบ คิดเชิงกลยุทธ์

๗. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียมเป็นการคิดที่สกัดหรือบรรเทาต้นเหตุของมนุษย์ โดยพิจารณาด้วย “สติ” และ “ปัญญา” แยกแยะให้ได้ว่าสิ่งนั้นๆ มี “คุณค่าแท้” หรือ “คุณค่าเทียม”

ในชีวิตประจำวันมักใช้ในการคิดเพื่อประเมินคุณค่า คิดลึกซึ้ง คิดประยุกต์

๘. วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม

เป็นการคิดที่ใช้หลักการที่ว่า “บุคคลเมื่อประสบอารมณ์หรือรับรู้สิ่งใดก็ตาม แม้เป็นของอย่างเดียวกัน แต่การมองเห็นและนึกคิดอาจปรุงแต่งไปคนละอย่างตามโครงสร้างของจิตใจ”

ในชีวิตประจำวันมักใช้ในการคิดเพื่อเอาใจเขามาใส่ใจเรา คิดอย่างสร้างสรรค์

๙. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบันเป็นการคิดใน

แนวทางของความรู้ ภายใต้อำนาจของปัญญา ไม่ตกอยู่ในอำนาจของอารมณ์พิจารณา “ความหมายของการเป็นอยู่ในปัจจุบัน หรือมีปัจจุบันธรรมเป็นอารมณ์” ไม่อาลัยอาวรณ์สิ่งที่ผ่านไปแล้ว หรืออารมณ์ชอบใจ ไม่ชอบใจ ยึดสัมมาสติ เป็นสำคัญ

ในชีวิตประจำวันมักใช้ในการคิดเพื่อการไม่ยึดติด คิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ

๑๐. วิธีคิดแบบวิรักษวาท

วิรักษวาท ไม่ใช่วิธีคิดโดยตรง แต่เป็นวิธีพูด แต่การคิดและพูดเป็นกรรมที่ใกล้กันมากที่สุด เพราะสิ่งที่พูดล้วนมาจากการคิด) โดย วิรักษวาท มาจาก ๒ คำ คือ “วิรักษ” แปลว่า แยกแยะ จำแนก และ “วาท” แปลว่า การพูด การกล่าว ซึ่งเราอาจให้ความหมายของวิรักษวาท ได้เป็น การพูดแจกแจง จำแนก แยกแยะ ด้วยการมองและแสดงความจริงโดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละด้านของสิ่งนั้นๆครบทุกแง่มุม

ในชีวิตประจำวันมักใช้ในการคิดเพื่อระดมสมอง คิดละเอียด

ท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อตรรกวิทยา

คัมภีร์พระไตรปิฎกบาลี แม้จะไม่มีข้อความตอนใดเลยที่ว่าด้วยทฤษฎีตรรกวิทยาโดยตรง แต่ก็มีความปรากฏในหลายเล่มที่กล่าวถึงตรรกวิทยา ในส่วนที่เป็นบทบาทของนักตรรกวิทยาบ้าง แนวคิดของนักตรรกวิทยาบ้าง หลักปฏิจจสมุปบาทที่ถือกันว่าเป็นคำสอนที่เป็นแกนกลางของพระพุทธเจ้า ถือว่าเป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนารูปแบบของตรรกวิทยาเชิงพุทธในยุคต่อมา เพราะได้กล่าวถึงความ เป็นเหตุเป็นผลของกันและกันระหว่างสิ่งนี้กับสิ่งนั้น ซึ่งมุ่งเน้นที่กระบวนการเกิดและดับไปแห่งทุกข์ โศก นอกจากนี้นี้ถ้าจะพิจารณาเนื้อหาแห่งคัมภีร์พระ

ไตรปิฎก แล้วจัดกรอบตามนัยแห่งเนื้อหาสาระออกมาในรูปตรรก จะพบทฤษฎีเชิงตรรกอยู่มากในคัมภีร์พระไตรปิฎก

คำว่า “ตรรก, (บาลี-ตักกะ)” แปลว่า **ตรีก ไครครวนุครุ่นคิด** เป็นที่ใช้กันแพร่หลายอยู่ในสมัยก่อนพุทธกาล พระพุทธเจ้าเองแม้จะไม่ได้ทรงสนับสนุนแนวคิดเชิงตรรก แต่ก็ทรงใช้คำนี้ในการอธิบายลักษณะธรรม และหลายครั้งที่ตรัสถึงคำนี้

สมัยเมื่อแรกตรัสรู้ ทรงลงเลพระทัยที่จะสั่งสอนหมู่ประชา เพราะทรงพิจารณาเห็นความลึกซึ้งแห่งธรรมที่ตรัสรู้ พระพุทธองค์ทรงใช้คำว่า “ตรรก” ในคำอธิบายลักษณะแห่งธรรมที่ตรัสรู้ด้วย ดังที่ปรากฏในคัมภีร์พระวินัยปิฎก มหาวรรค เล่ม ๔ และพระสุตตันตปิฎกมัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกัตอนหนึ่งว่า

อริโคโต โข มายาย ธมโม คมภีโร พุทฺโธสุ พุทฺโธสุ พุทฺโธสุ โปโธ สนโต ปณฺโโต อตฺตกาจโร นิบุโณ ปณฺชิตเวทนีโย...

ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้เป็นของลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยากสงบระงับ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรก ละเอียด บัณฑิตจึงจะรู้ได้

นอกจากพระพุทธานุญาตถึงตรรกที่เกิดขึ้นในสมัยแรกตรัสรู้แล้ว ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสกั ปรากฏบทสนทนา ระหว่างพระพุทธเจ้ากับวัจนโคตตปริพาชกเกี่ยวกับคติของภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้ว เนื้อหาแห่งบทสนทนานี้เป็นไปในเชิงตรรก และพระพุทธเจ้าก็ตรัสถึงลักษณะแห่งธรรมที่ตรัสรู้อีกครั้งหนึ่ง ดังนี้

วัจนโคตต : ท่านพระโคตมผู้เจริญ ภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วอย่างนี้จะเกิด ณ ที่ไหน

พระพุทธเจ้า : วัจน คำว่า “เกิด” ก็ใช้ไม่ได้

วัจนโคตต : ถ้าอย่างนั้น ก็ไม่เกิด

พระพุทธเจ้า : คำว่า “ไม่เกิด” ก็ใช้ไม่ได้

วัจนโคตต : ถ้าอย่างนั้น ก็ทั้งเกิดและไม่เกิด

พระพุทธเจ้า : คำว่า “ทั้งเกิดและไม่เกิด” ก็ใช้ไม่ได้

วัจนโคตต : ถ้าอย่างนั้น จะว่าเกิดก็ไม่ใช่ ไม่เกิดก็ไม่ใช่

พระพุทธเจ้า : คำว่า “จะว่าเกิดก็ไม่ใช่ ไม่เกิดก็ไม่ใช่” ก็ใช้ไม่ได้

เมื่อสนทนากันมาถึงตอนนี้ วัจนโคตตปริพาชกกราบทูลว่า ตัวเขาเองรู้สึกงุนงงลงไปหมดทุกอย่าง ความเลื่อมใสที่เริ่มจะมีบ้างแล้วในตอนเริ่มสนทนากันก็ได้หายไปหมด พระพุทธเจ้าจึงตรัสถึงสาเหตุที่ทำให้วัจนโคตตปริพาชกงุนงงลงไปว่า

วัจนะ ควรแล้วที่ท่านจะงุนงง ควรแล้วที่ท่านจะหลงไป เพราะว่าธรรมนี้ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรก ละเอียด บัณฑิตเท่านั้นจึงจะรู้ได้...

พระพุทธานุญาตนี้แสดงให้เห็นว่า ตรรกวิทยาเป็นวิชาการให้เหตุผลแม้จะเป็นที่นิยมกันในครั้งพุทธกาล แต่ก็ เป็นวิชาการที่ให้บรรลุจุดมุ่งหมายเพียงระดับโลกียะเท่านั้น และไม่สามารภนำวิชาการนี้ไปแสวงหาความจริงระดับโลกุตตระได้ และเป็นที่ยอมรับกันตั้งแต่ต้นแล้วว่า การให้เหตุผลเชิงตรรกวิทยานั้นเสี่ยงต่อการผิดพลาดมาก บางครั้งมีการให้เหตุผลเพื่อลวงคนอื่น นักตรรกวิทยายุคหลังจึงนำเสนอรูปแบบแห่งตรรกบททั้งในด้านที่สมเหตุสมผลและไม่สมเหตุไม่สมผล เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ใช้เป็นหลักตัดสินความถูกผิดของเหตุผลที่เสนอออกมา และสิ่งหนึ่งที่ต้องใช้ประกอบในการตัดสินก็คือ

“...พระพุทธศาสนาไม่
ปฏิเสธว่ามนุษย์ไม่คิด
แบบตรรกศาสตร์ เพียง
แต่กล่าวว่า การค้น
ทุกซ์ไม่สามารถเข้าถึง
ได้ด้วยวิธีการทาง
ตรรกศาสตร์...”

สามัญญสำนักและข้อเท็จจริงที่ปรากฏในปัจจุบัน

ในคัมภีร์สุตตนิบาต มีข้อความตอนหนึ่งกล่าว
ถึงคำว่า “ตักกะ-ตรรก” ดังนี้

สงขาย วตถุณี ปมาย พีช
สินหมสสุ นานูปเวจเจ
ส เว มุณี ขาติขยนตทสสี
ตถกัม ปหาย น อุเปติ สงขัม

ในคัมภีร์อรรถกถาขุททกนิกาย สุตตนิบาต
พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวอธิบายความคำว่า
“ตักกะ”ในที่นี้ว่า “ที่เรียก ตักกะ เพราะวิปัสสะจาก
เบื้องต้นและที่สุด เพราะอรรถว่าพื้นเป็นเกลียว”

คัมภีร์ขุททกนิกาย มหาวารวรรค กล่าวถึงคำ
ว่า “ตักกะ” ๒ ลักษณะ คือ

๑.เป็นทฤษฎีที่คนกลุ่มหนึ่งสร้างขึ้นมาเพื่อยก
ตนข่มท่าน

...ตถกัม วิตถกัม สงกปปิ ตถกยิตวา
วิตถกยิตวา สงกปปยิตวา
ทัญญูคิตานิ ชเนนติ สยชเนนติ

นิพพตเตนติ อภินิพพตเตนติ
ทัญญูคิตานิ ชเนตวา...อภินิพพตเตตวา
“มยหัม สจจัม ตุยหัม มุสา” ตี เอวมาหังสุ...

พวกคนที่ตรึกถึงตรรก ปักครุ่นคิดถึงวิตก ปัก
จิตถึงสังกัปแล้วก็สร้างทัญญู(ทฤษฎี)ขึ้นมา แล้วก็
กล่าวอย่างนี้ว่า “ของผมนั้นจริง ของท่านเท็จ”...

๒. เป็นประเภทแห่งความครุ่นคิดทั้งที่เป็นกุศล
และอกุศล ๙ ประการ คือ

๒.๑ กามวิตก ความครุ่นคิดถึงกาม

๒.๒ พยาบาทวิตก ความครุ่นคิดพยาบาท

๒.๓ วิทิสาวิตก ความครุ่นคิดเบียดเบียน

๒.๔ ญาตีวิตก ความครุ่นคิดถึงญาติ

๒.๕ ชนปทวิตก ความครุ่นคิดเรื่องชนบท

๒.๖ อมรวิตก ความครุ่นคิดถึงความไม่ตาย

๒.๗ ปรานัญยตาปฏิสัณญุตตวิตกความครุ่นคิด
เกี่ยวกับเรื่องที่จะอนุเคราะห์ผู้อื่น

๒.๘ ลามสกุการสีโลกปฏิสัณญุตตวิตก ความ
ครุ่นคิดเกี่ยวกับเรื่องลาม สักการะ และชื่อเสียง

๒.๙ อนวัณญุตตติปฏิสัณญุตตวิตก ความ
ครุ่นคิดเกี่ยวกับเรื่องที่จะไม่เห็นตาม ?

ตถกาทิ นว วิตถกกา กามวิตกโก พยาบาท
วิตกโก วิทิสาวิตกโก...อนวัณญุตตติปฏิสัณญุตโต
วิตกโก อิเม วุจจนติ น วิตถกกา

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีเรื่องที่แสดงถึง
ความผิดพลาดอันเกิดจากการใช้หลักตรรกวิทยา
คาดคะเนสถานการณ์ เรื่องมีอยู่ว่า สมัยหนึ่ง พ่อค้า
เกวียน ๒ กลุ่ม กลุ่มหนึ่งมีบัณฑิตเป็นหัวหน้า
อีกกลุ่มหนึ่งมีนักตรรกวิทยาเป็นหัวหน้า ออกเดิน

ทางไปค้าขายยังต่างเมือง แยกหามสัมภาระมีข้าว และน้ำเป็นต้นเดินทางไกลกันดาร ขณะที่กำลังเหน็ดเหนื่อยเพราะแบกหาบน้ำและสัมภาระอยู่นั้น มียักษคนหนึ่งแปลงกายเป็นมนุษย์เดินสวนทางมา บันดาลให้ตัวเปียกชุ่มด้วยน้ำ พลางกล่าวว่า “พวกท่านจะแบกน้ำไปทำไม ข้างหน้าโน้นเพิ่งมีฝนตกหนัก มีน้ำเจิ่งนองเต็มไปหมด ตัวข้าเองเปียกปอนด้วยน้ำ พวกท่านไม่เห็นหรือ” ยักษ์ตนนั้นก็กล่าวคำนี้แก่พ่อค้าเกวียนทั้ง ๒ กลุ่มในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน ประเด็นที่น่าสนใจอยู่ที่เมื่อพ่อค้าเกวียนทั้ง ๒ กลุ่มได้ฟังคำของยักษ์นั้นแล้ว ปฏิบัติต่างกัน

ในคัมภีร์อรรถกถาชาดก กล่าวถึงพวกพ่อค้ากลุ่มที่มีนิกตรกรภิกขุเป็นหัวหน้า เชื่อคำของยักษ์ที่แปลงร่างเป็นมนุษย์นั้น เพราะเห็นหลักฐานที่ชัดเจนคือ ร่างกายของยักษ์นั้นเปียกปอนด้วยน้ำ จึงใช้หลักตรกรภิกขุาคาดคะเนเอา คนกลุ่มนี้คงจะวิเคราะห์แล้วคาดคะเนเอาตามหลักการที่ว่า “คุณสมบัติอย่างหนึ่งของน้ำคือทำให้เปียกชุ่ม เพราะฉะนั้น เมื่อมีความเปียกชุ่ม ย่อมมีน้ำ” ดังเช่นตรรกบทที่ว่า

ภูเขาลูกนั้นมีไฟ
เพราะมันมีควัน
ทุกสิ่งที่มีควัน ย่อมมีไฟ เช่น ห้องครีวและทุก
สิ่งที่ไม่ไฟ ย่อมไม่มีควัน เช่น ทะเลสาบ

เมื่อเชื่อคำของยักษ์ พ่อค้าเกวียนกลุ่มนี้จึงทิ้งกระบอกน้ำทั้งหมด เพราะหวังจะไปเอาน้ำบ่อน้ำ คิดว่าเป็นความเหนื่อยเปล่าที่จะหอบหิ้วเอาน้ำติดตัวไป เมื่อเดินทางต่อไปก็พบความจริงว่า ไม่มีฝนตก ไม่มีน้ำอย่างที่ยักษ์บอกกล่าว เมื่อไม่มีน้ำดื่มทั้งหมดจึงเหน็ดเหนื่อยและล้มตายในที่สุด กลายเป็นเหยื่อของยักษ์ตนนั้น ส่วนพ่อค้าเกวียนกลุ่มที่มีบัณฑิตเป็นหัวหน้า ไม่เชื่อคำของยักษ์นั้น เพราะ

พิจารณาเห็นความผิดสังเกตอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) ถ้าหนทางข้างหน้ามีฝนตกจริง ท้องฟ้าจะต้องมีก้อนเมฆอยู่บ้าง (๒) ร่างกายของยักษ์นั้นเปียกชุ่มด้วยน้ำก็จริง แต่ผมของยักษ์ไม่เปียกเลย ถ้ามีฝนตกจริง ทั่วทุกส่วนของร่างกายต้องเปียกชุ่มด้วยน้ำ บัณฑิตนั้นจึงสั่งให้ผู้ติดตามแบกหาบน้ำนั้นต่อไป โดยกล่าวว่า “พวกเราจะทิ้งน้ำในที่ที่พวกเราเห็นน้ำแล้วเท่านั้น” ในคัมภีร์ชุททกนิกาย ชาดกนี้ พระพุทธเจ้าตรัสสรุปธรรมและปฏิบัติของคน ๒ กลุ่มไว้ดังนี้

อปณณกัม ฐานเมเก ทุตติย อามุ ตกุกิกกา
เอตทถณฺญา เมธาวิ ตั คณฺเฑ ยทปณณกัม.

บัณฑิตบางพวกกล่าวฐานะที่ไม่ผิด ส่วนนิกตรภิกษุทั้งหลาย กล่าวฐานะที่ ๒ (ฐานะที่ผิด) เมธีชนทราบข้อนั้นแล้ว ฟังถือเอาฐานะที่ไม่ผิดไว้

เปรียบเทียบวิธีคิดแบบพระพุทธศาสนา และตรรกศาสตร์

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับสิ่งที่คิด ส่วนตรรกศาสตร์จะเกี่ยวข้องกับระเบียบวิธีคิด พระพุทธศาสนาแสดงออกอย่างชัดเจนว่า การคิดแบบตรรกศาสตร์ไม่สามารถนำไปสู่การพ้นทุกข์ได้ ฉะนั้น จึงดูเหมือนว่าทั้ง ๒ ศาสตร์จะแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง แต่เมื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วจะเห็นว่าในความแตกต่างยังมีความเหมือนกันอยู่ด้วยในบางประเด็น ซึ่งจะขอกกล่าวดังนี้

พระพุทธศาสนาไม่ปฏิเสธว่ามนุษย์ไม่คิดแบบตรรกศาสตร์ เพียงแต่กล่าวว่า การพ้นทุกข์ไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยวิธีการทางตรรกศาสตร์ ทั้งพระอริยบุคคล (ผู้ประเสริฐ กล่าวคือ พ้นจากทุกข์ในระดับที่แตกต่างกันจนถึงระดับหมดทุกข์คือพระอรหันต์) และปุถุชนต่างก็คิดแบบตรรกศาสตร์ด้วย

กันทั้งหมด กล่าวคือ บางครั้งใช้ข้อเท็จจริงและบางครั้งใช้ประสบการณ์เป็นฐานการคิดเช่นกัน เพราะการคิดทั้ง ๒ แบบเป็นธรรมชาติหรือปกติวิสัยของมนุษย์ทุกคน เพียงแต่อาจจะแตกต่างกันสิ่งที่คิดดังกล่าวมาแล้ว พระพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้พระองค์ได้ใช้วิธีคิดทั้ง ๒ แบบของตรรกศาสตร์เช่นกัน การที่พระองค์มีประสบการณ์กับบุคคลรอบข้าง เช่น เห็นชีวิตที่เกิดแก่ เจ็บ ตาย เป็นทุกข์ และพระองค์สรุปเป็นนัยทั่วไป (Generalization) ว่า “ทุกคนมีทุกข์” ซึ่งเมื่อนำเข้ารูปแบบการอ้างเหตุผลแบบตรรกศาสตร์อุปนัยแล้วจะเป็นแบบนี้

คนที่เกิด เป็น ทุกข์

คนที่แก่ เป็น ทุกข์

คนที่เจ็บ เป็น ทุกข์

คนที่ตาย เป็น ทุกข์

ฉะนั้น ทุกชีวิตมีทุกข์

อาศัยข้อสรุป “ทุกชีวิตมีทุกข์” เป็นข้อเท็จจริง เมื่อพระองค์นำมาอุปมาเปรียบเทียบกับพระองค์เอง ก็ย่อมได้ข้อสรุปว่า “พระองค์มีทุกข์เช่นกัน” เมื่อนำเข้ารูปแบบการอ้างเหตุผลแบบตรรกศาสตร์นินัยแล้วจะเป็น ดังนี้

ทุกชีวิตมีทุกข์

เรา (เจ้าชายสิทธัตถะ) มีชีวิต

ฉะนั้น เรามีทุกข์เช่นกัน

เมื่อพระองค์ได้ข้อสรุป “เรามีทุกข์เช่นกัน” พระองค์จึงทรงชวนชวายเป็นเพื่อนทุกข์ จนกระทั่งทรงค้นพบอริยสัจ ๔ และดับทุกข์ได้เป็นบุคคลแรก และการค้นพบนี้แม้ จะเริ่มต้น ด้วยการคิดแบบตรรกศาสตร์ แต่การพ้นทุกข์จริงๆ เป็นการค้นพบด้วย “ญาณ” ไม่ใช่ด้วยการคิดแบบตรรกศาสตร์

แม้ภายหลังตรัสรู้แล้ว วิธีสอนของพระองค์ก็

ดำเนินไปตามปกติด้วยวิธีคิดแบบตรรกศาสตร์ คือ ใช้ทั้งข้อเท็จจริงและประสบการณ์ประกอบเพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจคำสอนของพระองค์ ฉะนั้น หากใครจะบอกว่าพระพุทธศาสนาไม่เกี่ยวข้องกับตรรกศาสตร์เลยย่อมไม่ถูกต้องแน่

ที่จริงพระพุทธศาสนาไม่ใช่ไม่มีระเบียบวิธีคิด พระพุทธศาสนามีวิธีคิดแบบหนึ่งเพื่อทำให้เกิดปัญญา (สัมมาสังกัปปเป็น ๑ ในห้วงธรรมที่เป็นปัญญาสิกขาธรรมร่วมกับสัมมาทิฐิในมรรคมีองค์ ๘) เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” (การทำไว้ในใจด้วยอุบายอันแยบคาย) คำถามอาจเกิดขึ้นว่า เมื่อพระพุทธศาสนามีระเบียบวิธีคิดก็น่าจะตั้งคำถามได้ว่า “มนุษย์ควรคิดอย่างไรได้” เช่นเดียวกับตรรกศาสตร์ คำตอบก็คือ “ใช่” แต่โยนิโสมนสิการไม่ใช่กฎ หรือ Rule ของการคิดเหมือนตรรกศาสตร์ ซึ่งเมื่อผิดกฎย่อมกล่าวได้ทันทีว่าการใช้ความคิดนั้นผิด เช่น ผลลัพธ์ ๒ ในทางคณิตศาสตร์ อาจได้มาจาก ๑+๑, ๓-๑, ๒×๑, ๔-๒, ๕-๓ เป็นต้น หากผิดกฎเกณฑ์ดังกล่าวนี้ ย่อมกล่าวได้ทันทีว่าผิด แต่โยนิโสมนสิการเป็นวิธีเจริญปัญญา เพื่อรู้จักชีวิตและสิ่งต่างๆ ตามเป็นจริง อันเป็นการให้ความสำคัญแก่สิ่งที่คิดไม่ใช่ระเบียบวิธีคิดแบบตรรกศาสตร์

คำถามที่ว่า “มนุษย์ควรคิดอย่างไร” ของตรรกศาสตร์เป็นคำถามเชิงข้อเท็จจริง คำตอบที่ได้เป็นข้อเท็จจริงด้วย เช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์ทั้งคำถามและคำตอบจะเป็นข้อเท็จจริง (Fact) ส่วน “มนุษย์ควรคิดอะไร” ของพระพุทธศาสนาเป็นคำถามเชิงจริยะ (Ethical) ที่เรียกร้องความประพฤติ คำว่า “สัมมา” ใน “สัมมาสังกัปป” หรือหัวข้ออื่นๆ ขององค์มรรค แปลว่า “เหมาะสม” (properly), “ถูกต้อง” (rightly), “ถูกทาง” (in the right way), “ควรจะเป็นเช่นนั้น” (as it ought to be), “ดีสุด”

(best), “สมบูรณ์” (perfectly) แต่ละคำแปลเป็นความหมายเชิงคุณค่า (Value) ไม่ใช่ข้อเท็จจริง คุณค่าในองค์มรรคจะเกิดขึ้นก็โดยการประพฤติปฏิบัติ ได้แก่ การอบรมศีล อบรมสมาธิ และอบรมปัญญาที่เรียกว่าเจริญไตรสิกขาเท่านั้น

จึงสรุปได้ว่า “มนุษย์ควรคิดอะไร” ของพระพุทธศาสนานั้น มีเป้าหมายอยู่ที่การสิ้นทุกข์ ส่วน “มนุษย์คิดอย่างไร” ของตรรกศาสตร์ เป็นการพยายามรู้จักข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการคิดของมนุษย์ อย่างหนึ่งเป็นศาสนา ส่วนอีกอย่างหนึ่งเป็นวิชาการ มีเป้าหมายคนละอย่าง ทั้ง ๒ อย่างมีประโยชน์แก่มนุษย์เช่นกัน การคิดแบบตรรกศาสตร์หากใช้ “สัมมาสังกัปป” เป็นฐานการคิด จะเกื้อกูลความองงามแห่ง จริยธรรมของสังคมได้ ส่วนระเบียบวิธีคิดแบบตรรกศาสตร์หากนำไปใช้อย่างถูกต้อง ย่อมสนับสนุนการเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน หรือเป็นข้อสรุปเบื้องต้นในการหาทางแก้ไขปัญหาให้กับชีวิตต่อไป ดังเช่นเจ้าชายสิทธัตถะทรงกระทำมาแล้วก่อนทรงผนวช

บทสรุป

เนื้อหาในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา แม้จะไม่ได้กล่าวถึงวิชาตรรกวิทยาโดยตรง แต่มีเนื้อหาหลายตอนที่มิ่นัยเชิงตรรกะ ถ้ามีการวิเคราะห์แล้วจัดระบบออกมา จะเห็นภาพได้ชัดเจนมากขึ้น แต่นักปราชญ์ฝ่ายพระพุทธศาสนาเถรวาทหลายท่านก็ไม่นิยมที่จะให้ทำอย่างที่ว่านี้ เพราะอาจทำให้เกิด

ความไขว้เขวในหลักพุทธธรรมได้ สมัยพุทธกาล พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำรงอยู่ในฐานะเป็นยอดแห่งนักตรรกวิทยาโดยไม่ต้องสงสัย แต่หลังจากพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระเถระที่มีชื่อเสียงทางด้านตรรกวิทยาคือท่านพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ผู้เป็นปูชนียบุคคลในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช หลังจากนั้นมา ท่านพระนาคเสนผู้สุนทนาธรรมได้ตอบกับพระยามีลินท์ นับได้ว่าเป็นยอดแห่งนักตรรกวิทยาที่หาใครเทียบได้ยาก แต่วิชานี้ถ้าคนทีนำมาใช้มีอัยอาศัยจิตใจที่เป็นอกุศลย่อมก่อให้เกิดความเสียหายผิดพลาดได้มาก

เพราะฉะนั้น ทุกครั้งที่ได้ฟังใครบางคนอธิบายความชี้แจงเหตุผลบางเรื่อง จึงไม่ควรเชื่อ เพราะเห็นว่าเป็นเหตุผลที่ดี แต่ควรใช้สามัญสำนึกเทียบเคียงดูกับข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ พิจารณาโดยถ่วงถ่วงแล้วจึงค่อยเชื่อหรือไม่เชื่อ ไม่ควรด่วนสรุป สิ่งที่ทำลายความรู้สึกของสังคมมากที่สุดในทุกยุคทุกสมัยก็คือ คำพูดของคนทีด่วนสรุปปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกแปลเป็นไทย ฉบับสังคายนา. เล่มที่ ๑๐, ๑๓, ๒๐ และ ๒๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๓๐

จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี.(ผู้แปล) วิวัฒนาการแห่งความคิด:ภาคมนุษย์และโลก. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗

พระมหาสมจินต์ สมนาปญโญ,ดร. สืบค้นตรรกวิทยาในคัมภีร์และวรรณกรรมพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘

พระราชวรมนูณี (ประยูรช ิ ปยุตโต). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ:คณะธรรมจริม. ๒๕๒๕

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. ปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพมหานคร:โอเอสปริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๓๕

บุญมี แทนแก้ว. ตรรกวิทยาทั่วไป. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์. ๒๕๓๖

ปานทิพย์ ศุภนคร และคณะ.ปรัชญาเบื้องต้น.กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓

ปรีชา ช่างขวัญยืน, การใช้เหตุผล. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิชาการ, ๒๕๒๔

วิทยา ศักยาภินันท์,ผศ.ดร. ตรรกศาสตร์ : ศาสตร์แห่งการใช้เหตุผล. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๔๘

อภิปรัชญา : วิเคราะห์แนวคิดตามหลักพุทธปรัชญา

Metaphysics : An Analysis of Buddhist philosophy

พระราชปริยัติวิมล (ศรีสุระ), ดร.
พระครูวินัยธร ธรรมรัตน์ เขมธโร, ดร.

“...ในบรรดาผู้สอนศาสนาทั้งหลาย “พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ” ตรัสสอนสั่งจะ ๒ ประการ คือ สมมติสั่งจะ และปรมาตถสั่งจะไม่พบสั่งจะที่สาม (ในคำสอน)...”

บทนำ

อภิปรัชญาถ้าแปลตามรากศัพท์ภาษาสันสกฤตก็หมายถึง ความรู้อันประเสริฐยิ่งซึ่งมาจากรูปศัพท์คือ อภิ (ยิ่งใหญ่) + ปร (ประเสริฐ) + ฌญา (ความรู้) = อภิปรัชญา แปลว่า ความรู้อันประเสริฐยิ่ง หรือยิ่งใหญ่ ในความหมายของทางศาสนาพุทธ คำว่าความรู้อันประเสริฐนั้นหมายถึงความรู้ที่ไม่มีความสงสัย เป็นความรู้ที่ได้จากการ ตรัสรู้ขององค์พระสัมมาสัมมาพุทธเจ้าที่เป็นระบบเบ็ดเสร็จแล้ว เช่น มรรคมีองค์ ๘, อริยสัจ ๔, และปฏิจจนสมุปบาท เป็นต้น แต่อภิปรัชญาในความหมายของปราชญ์เมธีทางตะวันตกส่วนมากที่แปลตามความหมาย (metaphysics) ก็คือ สิ่งที่อยู่เหนือการพิสูจน์ หรือเหนือการสัมผัสได้ ทางอินทรีย์ ๕ และยังเป็นสิ่งที่กังขา รอการหาคำตอบที่ชัดเจนอยู่ เรียกว่า อภิปรัชญา อภิปรัชญาเป็นสาขาปรัชญาที่ศึกษาเกี่ยวกับความจริง

พุทธอภิปรัชญา

พุทธปรัชญาเถรวาทยอมรับความจริงหรือ สัจจะ ๒ อย่างคือ สมมติสัจจะ และปรมัตตสัจจะ ดังที่ท่านสรุปไว้ในปรมัตตทปิปนีวา “ในบรรดาผู้สอน ศาสนาทั้งหลาย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ตรีสสอนสัจจะ ๒ ประการ คือ สมมติสัจจะ และ ปรมัตตสัจจะ ไม่พบสัจจะที่สาม (ในคำสอน)” สัจจะ ทั้งสองประการมีคำอธิบายโดยย่อดังนี้

๑. สมมติสัจจะ (Conventional Truth) ความจริงโดยสมมติ คือสิ่งที่เป็นจริงเพราะบัญญัติ ของชาวโลกเพื่อการรับรู้ร่วมกัน สิ่งนั้นไม่มีความเป็นจริงในตัวเอง เช่น คน พ่อ แม่ ลูก แมว สุนัข ต้นไม้ ภูเขา สิ่งเหล่านี้เกิดจากการรวมตัวกันของขันธ ๕ จึง ไม่มีความเป็นจริงโดยสภาวะของตัวเอง จัดเป็น ความจริงโดยสมมติของชาวโลก

๒. ปรมัตตสัจจะ (Ultimate Truth) ความจริงโดยปรมัตตคือ ความจริงแท้สูงสุดตาม สภาวะที่เป็นเอง โดยไม่อาศัยการสมมติบัญญัติของ ชาวโลก ดังคำอธิบายว่า **ธรรมทั้งหลายมีรูปเป็นต้น แม้ปราศจากการสมมติก็ยังชื่อว่ามิอยู่ เพราะมี สภาวะให้รู้ได้ด้วยสามารถแห่งลักษณะเฉพาะตน และสามัญลักษณะ** คัมภีร์ฝ่ายอภิธรรมจำแนก ประเภทของปรมัตตสัจจะออกเป็น จิต เจตสิก รูป นิพพาน ซึ่งตรงกับขันธ ๕ และนิพพานในคัมภีร์ฝ่าย พระสูตร

เบญจขันธนั้นคืออภิปรัชญา

เบญจขันธหรือขันธ ๕ เป็นสิ่งที่มีจริงโดย สภาวะของตน จัดเป็นปรมัตตสัจจะเช่นเดียวกับ นิพพานความแตกต่างกันก็คือเบญจขันธเป็นสังขต ธรรม แต่นิพพานเป็นอสังขตธรรม เบญจขันธเป็น ฝ่ายสังสารวัฏ ส่วนนิพพานเป็นฝ่ายวิวัฏ อาจกล่าว

ได้ว่า ในพุทธปรัชญาเถรวาท ทั้งนิพพานและ สังสารวัฏต่างก็เป็นสิ่งที่มีอยู่คู่ขนานกัน ในอันดับต่อไป นี้ จะขอพิจารณาเรื่องสังสารวัฏก่อน

โลกและชีวิตในสังสารวัฏเป็นสังขตธรรม เพราะเกิดจากการรวมตัวกันขององค์ ประกอบพื้นฐาน ๕ ประการ ที่เรียกว่า ขันธ ๕ ได้แก่ รูปซึ่งเป็น ส่วนประกอบฝ่ายวัตถุหรือสสารของสิ่งมีชีวิต (ส วิญญาณกะ) และสิ่งไม่มีชีวิต (อวิญญาณกะ) ขันธที่ เหลือคือเวทนา สัญญา สังสาร และวิญญาณ เป็น องค์ประกอบฝ่ายจิตที่ปรุงแต่งสิ่งมีชีวิต ขันธ ๕ มีความหมายโดยย่อดังต่อไปนี้

๑. รูป (Corporeality) เป็นองค์ประกอบ ฝ่ายวัตถุหรือสสารและพลังงาน ร่างกายของมนุษย์ มาจากรูปนี้ รูปมี ๒๘ ประการคือ มหาภูตรูป ๔ และ อุปาทายรูป ๒๔ ในที่นี้ มหาภูตรูป หมายถึงสิ่งที่มี คุณภาพปฐมภูมิ (Primary Qualities) ๔ ชนิด คือ (๑) ชาติดิน เป็นสภาวะที่แผ่ไปหรือกินที่ (๒) ชาติน้ำ เป็นสภาวะที่เอิบอาบซึมซาบ (๓) ชาติไฟ เป็นสภาวะ ที่ให้ความร้อนหรืออุณหภูมิ และ (๔) ชาติลม เป็น สภาวะที่เคลื่อนไหว อุปาทายรูปหมายถึง รูปที่สืบ เนื่องมาจากมหาภูตรูปมีคุณภาพทุติยภูมิ (second- ary Qualities) อุปาทายรูปมี ๒๔ เช่น หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นต้น

มีข้อสังเกตว่า รูปเป็นชนิดกะคือเกิดดับทุก ขณะ ไม่มีรูปใดดำรงอยู่คงที่ถาวร นอกจากนั้น แม้ ชาติ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ มีลักษณะต่างก็จริงแต่ ก็เกิดร่วมกันเป็นกลุ่มก้อน (กลาปะ) ตลอดเวลา ไม่มี ชาติใดเกิดขึ้นอย่างเป็นอิสระจากชาติอื่น อัตราส่วน ผสมของชาติเหล่านั้น กำหนดลักษณะของผลผลิต เช่น กลุ่มที่มีชาติดินมากจะเป็นของแข็ง กลุ่มที่มี ชาติน้ำมากจะเป็นของเหลว กลุ่มรูปเล็กที่สุด ซึ่ง แยกแยกต่อไปอีกไม่ได้ที่เรียกว่า อวินิพโกรูป ซึ่ง

หมายถึงปรมาณูอะตอม (Atom) (อะตอม ประกอบ ด้วยโปรตอนและนิวตรอน รวมกันอยู่ที่ศูนย์กลาง ที่เรียกว่า นิวเคลียส และมีอิเล็กตรอนวิ่งอยู่รอบ ๆ อะตอมมีขนาดประมาณ ๑ ใน ๑๐ ล้านมิลลิเมตร เราจึงไม่สามารถมองเห็นอะตอม แต่รู้ได้ว่ามีอะตอม อยู่จากการตรวจสอบคุณสมบัติของมันร่างกายและ สิ่งรอบๆ ตัวเราทุกชนิดประกอบด้วยอะตอม)

ในพุทธปรัชญา (คำว่า Atom เป็นภาษากรีก แปลว่า Uncuttable แบ่งแยกไม่ได้) อวินิพโกกรูป นี้เป็นกลุ่มธาตุเดิมแท้ (สุทธัญฐกกลาก) มีองค์ ประกอบ ๘ อย่างคือ ปฐวี ดิน (ภาวะแผ่ขยายหรือ รองรับ), อาโป น้ำ (ภาวะเอิบอาบเกาะกุม), เตโช ไฟ (ภาวะร้อน), วาโย ลม (ภาวะเคลื่อนไหวเคร่งตึง), วัณณะ สี, คันธะ กลิ่น, รสชะ รส, โอชา (อาหารรูป) แม้แต่ปรมาณูที่เล็กที่สุดก็ต้องมีรูปธรรมชุดนี้อยู่ เป็นอย่างน้อย องค์ประกอบเหล่านี้เป็นสหุပ္ปัน ธรรม คือเกิดร่วมกันตลอดเวลา ตามกฎปฏิจจสมุ ปบาท วิสสุทิมรรค กล่าวสรุปเรื่องนี้ไว้ว่า ธาตุทั้งหลายนั้นเกิดร่วมกันเสมอ แยกออกจากกันเป็น สัตส่วนมิได้ แม้ในกลุ่มเล็กที่สุดเช่น สุทธัญฐกกลาก หรือ อัญฐกกลาก

๒. เวทนา (feeling) ได้แก่ คุณลักษณะ ประการหนึ่งของจิตหรือวิญญาณ คัมภีร์ฝ่ายอภิ- ธรรมจัดเวทนาเป็นเจตสิกคือ สิ่งที่ประกอบกับจิต เวทนาคือความรู้สึกสุขทุกข์ หรือเฉย ๆ

๓. สัญญา (Perception) เป็นเจตสิกเช่น กัน ทำหน้าที่กำหนดรู้ และจดจำอาการและลักษณะ ต่าง ๆ ของอารมณ์ (สิ่งที่จิตรับรู้) เช่น สี สัมผัส สันฐาน ชื่อ เป็นต้น

๔. สังขาร (Mental Formations) ได้แก่ ลักษณะที่ประกอบจิตและปรุงแต่งจิตให้ดี และเลว

หรือเป็นกลาง ๆ ถ้าเปรียบจิตเหมือนน้ำสะอาด บริสุทธิ์ สังขารก็คือสีต่าง ๆ ที่เจือผสมน้ำ คัมภีร์ฝ่าย อภิธรรมจัดสังขารเป็นเจตสิกจำนวน ๕๐ ชนิด เมื่อ ร่วมกับเวทนา และสัญญา จึงมีเจตสิกทั้งสิ้น ๕๒ ชนิด

๕. วิญญาณ (Consciousness) ได้แก่ ธรรมชาติที่รู้แจ้งอารมณ์ ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ คัมภีร์ฝ่ายอภิธรรมนิยมเรียกวิญญาณว่า จิต

ชั้น ๕ นี้ในอภิธรรมลดลงเหลือ ๓ กลุ่ม คือ จิต เจตสิก รูป ซึ่งเทียบกันได้ดังนี้ วิญญาณชั้นนี้ได้แก่ จิต เวทนาชั้น สัญญาชั้นและสังขารชั้นนี้ได้แก่ เจตสิก และรูปชั้นนี้ได้แก่ รูป บางครั้ง ท่านย่อชั้น ๕ ลงเหลือ ๒ ส่วน คือ นามและรูป โดยรวมเรียก เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณว่า นาม และ เรียกรูปชั้นว่า รูป

พระไตรลักษณ์เป็นอภิปรัชญาหรือไม่?

๑. อนิจจัง

อนิจจัง ตรงข้ามกับคำว่า นิจจัง นิจจัง แปล ว่ายั่งยืน แน่นนอน ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่แปรผัน อนิจจัง แปลว่า สิ่งไม่เที่ยง ไม่แน่นอน เปลี่ยนแปลง แปรผัน บางครั้งท่านก็ใช้คำว่า อนิจจตา แปลว่า ความไม่เที่ยง คำต้นเป็นการระบุถึงเบญจขันธ์ ส่วน คำหลังเป็นการระบุถึงสภาวะที่ปรากฏแก่เบญจขันธ์ ในพระบาลี ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ท่าน แสดงไว้ว่า ชื่อว่าไม่เที่ยง เพราะมีสภาวะสิ้นไป

ในคัมภีร์อรรถกถา ท่านแสดงความเป็น เหตุเป็นผลของความเป็นอนิจจังไว้ ๔ ประการด้วยกันคือ

๑. เพราะเป็นไปโดยการเกิด และการ สลายคือเกิดดับ ๆ มีแล้วก็ไม่มี(อุปาทายปวัตติโต)

“ท่านย่อขั้นที่ ๕ ลงเหลือ ๒ ส่วน คือ นามและรูป โดยรวมเรียก เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณว่า นามและ เรียกรูปขั้นที่ว่า รูป”

๒. เพราะเป็นของแปรปรวน คือเปลี่ยนแปลง แปรสภาพไปเรื่อย ๆ (วิปริณามโต)

๓. เพราะเป็นของชั่วคราว อยู่ได้ชั่วขณะ ๆ (ตาวกาลิกโต)

๔. เพราะแย้งต่อความเที่ยง คือ สภาวะของมันเป็นสิ่งไม่เที่ยงนั้น ชัดกันอยู่เองในตัวกับความเที่ยง หรือโดยสภาวะของมันเองก็ปฏิเสธความเที่ยงอยู่ในตัว เมื่อมองดูรู้เห็นตรงตามสภาวะของมันแล้ว ก็จะไม่พบความเที่ยง (นิจฺจปฏิทฺธิ)

๒. ทุกข์

อนึ่ง เมื่อว่าโดยลักษณะของความเป็นทุกข์ ท่านจำแนกไว้ ๔ ประการ พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) ได้ประมวลเพิ่มเติมมาจากคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคอีก ๒ รวมเป็น ๖ ประการด้วยกันคือ

๑. เพราะบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา คือถูกบีบอยู่ตลอดเวลา (อภินฺนสมฺปติปีฬนโต)

๒. เพราะเป็นสภาพที่ทนได้ยาก คือคงทนอยู่ไม่ไหว ต้องเปลี่ยนสภาพไป (ทุกฺขมโต)

๓. เพราะเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ คือเป็นที่รองรับความทุกข์ (ทุกฺขวตฺถุโต)

๔. เพราะแย้งต่อความสุข คือโดยสภาวะของมันเองก็ปฏิเสธความสุข หรือกีดกันความสุขอยู่ในตัว (สุขปฏิทฺธิ)

๕. โดยความหมายว่าเป็นของปรุงแต่ง คือถูกปัจจัยต่าง ๆ รุมกัน หรือมาชุมนุมกันปรุงแต่งเอา มีสภาพที่ขึ้นต่อปัจจัย ไม่เป็นของคงตัว (สงฺขตฺถุ)

๖. โดยความหมายว่าแผดเผา คือในตัวมันเองมีสภาพที่แผดเผาให้ร้อนโรทรม ย่อยสลายไป (สนฺตปาปฺถุ)

สิ่งใดก็ตามที่มีลักษณะทั้ง ๖ ประการดังกล่าวมา สิ่งนั้นย่อมบ่งบอกว่า มีความเป็นทุกข์เป็นตัวปรากฏชัด

๓. อนัตตา

อนัตตา แปลตามศัพท์ว่า ไม่มีตน ไม่ใช่ตน (น+อัตตา) เพราะสิ่งทั้งปวงเป็นเพียงสักว่าธรรมหรือสิ่ง ๆ หนึ่ง ๆ เท่านั้น คือไม่ใช่สิ่งนั้น และไม่ใช่สิ่งนี้ ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคท่านกล่าวไว้ว่า ชื่อว่าเป็นอนัตตา เพราะมีสภาวะไม่มีแก่นสาร

ยกตัวอย่าง เมื่อเราพูดถึงคำว่า น้ำ เราก็จะพบว่า จริง ๆ แล้วน้ำ ก็เป็นเพียงสิ่งสมมุติที่เรียกว่า ภาวะที่ไฮโดรเจน ๒ อะตอม บวกกับออกซิเจน ๑ อะตอม ตัวไฮโดรเจน และออกซิเจนก็มีหน่วยย่อยที่เป็นส่วนประกอบอีก เช่นนี้ไปเรื่อย ๆ โดยที่ สุดถ้าเรามองด้วยมุมมองในลักษณะที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยเช่นนี้ เราจะหาตัวตนที่แท้จริงของสิ่งนั้น ๆ ไม่พบ จะพบก็เพียงแต่ เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป เราจึงสามารถกำหนดความเป็นอนัตตาได้จากข้อกำหนด ๔ ประการต่อไปนี้คือ

๑. ไม่มีตัวตนที่แท้จริงของสิ่งนั้นยืนตัวเป็น

แก่นเป็นแก่นอยู่

๒. สภาพที่ปรากฏนั้น เกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ มากมายประชุมกันปรุงแต่งขึ้น

๓. องค์ประกอบเหล่านั้นเกิดขึ้นแล้ว เสื่อมสลายอยู่ตลอดเวลา และสัมพันธ์เป็นปัจจัยแก่กัน ประมวลขึ้นเป็นกระบวนการ

๔. ถ้ากำหนดแยกออกเป็นกระบวนการย่อย ๆ มากมาย และมีความสัมพันธ์เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน

นอกจากข้อกำหนด ๔ ประการดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคท่านยังประมวลลักษณะความเป็นอนัตตาไว้ ๔ ประการ รวมทั้งที่พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้ประมวลเพิ่มเติมเข้ามาอีก ๒ ประการ (ข้อ ๕-๖) รวมทั้งสิ้น ๖ ประการด้วยกันคือ

๑. เพราะเป็นสภาพว่างเปล่า คือปราศจากตัวตนที่เป็นแก่น (สฤณโต)

๒. เพราะเป็นสภาพไร้เจ้าของ คือไม่เป็นตัวตนของใคร ๆ (อัสสามิโก)

๓. เพราะไม่เป็นไปในอำนาจ คือไม่อยู่ในอำนาจของใคร ๆ (อวสวตตนต์โต)

๔. เพราะแย้งต่ออัตตา เพราะเป็นกระบวนการที่องค์ประกอบทั้งหลายสัมพันธ์กัน และดำเนินไปโดยความเป็นเหตุเป็นปัจจัย ไม่มีตัวตนต่างหากซ่อนอยู่ที่จะมาแทรกแซงบงการ หรือแม้แต่ขัดขวางความเป็นเหตุเป็นปัจจัยได้ (อตตปฏิปกฺเขปโต)

๕. เพราะเป็นกองแห่งสังขารทั้งหลายล้วน ๆ (สุทธสงขารปฺยุชฺโต)

๖. เพราะความเป็นไปตามเหตุปัจจัย (ยถาปัจจัยยวตติโต)

สรุปแนวคิดพุทธปรัชญาเถรวาท

หลักอภิปรัชญา กล่าวถึงเรื่อง สัจจะ ๒ อย่าง, เบญจขันธ์, ไตรลักษณ์, ปฏิจจสมุปบาท, และเรื่องกรรมและการเกิดใหม่

สรุปแนวความคิดด้านอภิปรัชญา

อภิปรัชญา สาขาที่เก่าแก่ที่สุดของปรัชญาก็คือ อภิปรัชญา (Metaphysics) ที่ศึกษาว่า ความมีอยู่จริง ๆ ของพระเจ้าเป็นเจ้า ความจริงคืออะไร ภาพที่ปรากฏแก่สายตาทุกวันเป็นปรากฏการณ์พื้นผิวที่ซ่อนความเป็นจริงไว้เบื้องหลัง อภิปรัชญามุ่งแยกปรากฏการณ์ออกจากความเป็นจริง แม่น้ำที่เห็นว่ามีน้ำหนึ่ง แต่ความจริงอาจกำลังไหลเชี่ยวในส่วนลึก ดังนั้นนักปรัชญาจึงสงสัยว่าโลกที่ปรากฏแก่สายตาของเรานี้เป็นความจริงสูงสุดแล้วหรือ หรือว่าเป็นเพียงปรากฏการณ์หน้าฉากที่มีความจริงสูงสุดซ่อนอยู่เบื้องหลัง

นักปรัชญาตั้งสมมติฐานว่ามีความจริงสูงสุดเบื้องหลังปรากฏการณ์ธรรมชาติแล้วเริ่มศึกษากันว่า ความจริงสูงสุดนั้นคืออะไร งานของนักปรัชญาผู้พยายามตอบปัญหาเกี่ยวกับความจริงนี้เรียกว่า **อภิปรัชญา**

เพื่อตอบปัญหาดังกล่าว นักปรัชญาได้สอบสวนหาส่วนประกอบดั้งเดิมที่สุดของจักรวาล สารระดั้งเดิมหรือปฐมธาตุนั้นแหละเป็นจุดเริ่มต้นของจักรวาล นักปรัชญาได้ค้นพบความจริงสูงสุดแตกต่างกันไป ซึ่งพอจะสรุปได้ ๓ กลุ่ม คือ

๑. **วัตถุนิยม (Materialism)** ถือว่า ความจริงแท้ของจักรวาลคือ สสารหรือพลังงาน ไม่ใช่จิต

๒. **จิตนิยม (Idealism)** ถือว่า ความจริงสูงสุดคือ จิต สสารเป็นเพียงผลผลิตของจิต

๓. ทวินิยม (Dualism) ถือว่า ความจริง
สูงสุดเป็นทั้งจิตและสสารที่เป็นอิสระจากกัน

โดยทั่วไป อภิปรัชญาประกอบด้วยสาขา
ย่อยอีก ๓ สาขา คือ

๑. ภาววิทยา (Ontology) ศึกษาความจริง
สากลของภาวะ (Being) ในฐานะความจริงสูงสุดของ
สรรพสิ่ง

๒. เทววิทยา (Theology) ศึกษาความจริง
เกี่ยวกับพระเจ้า (God) และความสัมพันธ์ระหว่าง

พระเจ้ากับจักรวาล

๓. จักรวาลวิทยา (Cosmology) ศึกษา
ความจริงเกี่ยวกับบ่อเกิดและโครงสร้างของจักรวาล
(Cosmos)

อภิปรัชญา ก็คือ ภาววิทยา ร่วมกับ ญาณวิทยา
นั่นเอง

๐

บรรณานุกรม

พระมหาถนอม อานนโท, การศึกษาเปรียบเทียบพลวัตทางสังคมในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทกับ
มาร์กซิสม์. วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๖

พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์, อธิบายคำ “ปรัชญา” และ “อภิปรัชญา”, ใน
สมุดที่ระลึกวันรดาชบัณฑิตยสถาน, ๓๑ มีนาคม ๒๕๔๖

เตือน คำดี, ปัญหาปรัชญา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๑๕๓๔

วิโรจ นาคชาตรีและคณะ. ปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒

วิทย์ วิศทเวทย์. ปรัชญาทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์. ๒๕๒๒

สุเมธ เมธาวิทยากุล, ผศ. ปรัชญาเบื้องต้น (Introduction to Philosophy). พิมพ์ครั้งที่ ๑,
กรุงเทพฯ: โอ. เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๔

แสง จันทร์งาม, วิธีสอนของพระพุทธเจ้า. พิมพ์ครั้งแรก, กรุงเทพฯ: กมลการพิมพ์, ๒๕๒๖

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการดำเนินชีวิต

Analysis of the relationship between religion and lifestyle

พระครูปลัดรังสรรค์ คุณสาโร (ตุ้มม่วง),ดร.
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

“ศาสนาพุทธ”
เป็นจุดรวมจิตใจของ
คนไทย
ส่วนใหญ่จึงได้ยึด
หลักธรรม
มาเป็นพื้นฐานของชีวิต
เพื่อที่จะนำไปสู่
ความมั่นคงของ
ประเทศด้วย

บทนำ

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการดำเนินชีวิต ศาสนาเป็นสิ่งที่มาช้านาน ในระยะแรก ศาสนาเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อขจัดความหวาดกลัวสิ่งต่างๆ ที่ล้อมรอบตัวของมนุษย์ คิดว่าปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาจากการกระทำของผู้มีฤทธิ์มากกว่าตน เมื่อมนุษย์เริ่มเรียนรู้ธรรมชาติมากขึ้นและเกิดเป็นศาสนาที่มีเหตุผลเข้ามาเป็นแบบแผนและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ความเชื่อศรัทธาในกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่างๆ ของแต่ละศาสนาก็กลายมาเป็นประเพณี วัฒนธรรมที่ทำสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน

ศาสนาทุกศาสนา จะเป็นสิ่งที่พึ่งทางใจของมนุษย์ มีหลักธรรมคำสั่งสอนที่มุ่งหมายสั่งสอนให้คนที่เป็นสมาชิกในสังคมเป็นคนดี มีคุณธรรมมีเหตุผลและศรัทธาในความถูกต้อง มีพิธีกรรมและเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นศาสนานั้นๆ

บุคคลไม่ว่าจะอยู่ในฐานะ บทบาทใดจะต้องยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะธรรมหรือหลักคำสอนจะช่วยแก้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ได้ อีกทั้งจะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

พระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตคนในสังคมไทย

สำหรับคนไทยแล้ว ศาสนาเป็นสถาบันสำคัญของสังคมไทยโดยยอมรับศาสนาพุทธ เป็นศาสนาสำคัญประจำชาติและเปิดโอกาสให้บุคคลนับถือศาสนาต่างๆ ได้โดยอิสระ ยอมให้ศาสนาสำคัญทั้งปวงตั้งอยู่ในประเทศไทยได้ เช่น ศาสนาคริสต์ อิสลาม พราหมณ์ ฮินดู เป็นต้น แต่ศาสนาพุทธเป็นจุดรวมจิตใจของคนไทยส่วนใหญ่ จึงได้ยึดหลักธรรมมาเป็นพื้นฐานของชีวิตเพื่อที่จะนำไปสู่ความมั่นคงของประเทศด้วย นอกจากศาสนาพุทธแล้ว ยังนำสิ่งที่มีคุณค่าของศาสนาอื่นมาผสมผสานกับหลักของศาสนาพุทธด้วย เช่น พิธีกรรมของพราหมณ์ในการตั้งศาลพระภูมิ การขึ้นบ้านใหม่ การเข้าร่วมทำกิจกรรมกับศาสนาอื่น โดยไม่ถือว่าเป็นการเสื่อมเสียหรือเป็นบาป ยอมรับการแต่งงานกับคนต่างศาสนาได้ไม่เป็นอุปสรรคต่อการอยู่ร่วมกันของครอบครัว และยังให้การคุ้มครองป้องกันศาสนาและลัทธิความเชื่อทั้งหลายที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

ศาสนาเป็นเรื่องของจิตใจและอารมณ์ สามารถจูงใจและผูกใจคนไว้ได้อย่างแน่นแฟ้น มนุษย์จะนำศาสนาที่ตนนับถือติดตัวไปปฏิบัติหรือเผยแพร่ในที่ใหม่ ศาสนาไม่ใช่ของที่อยู่กับที่แต่จะอยู่ตรงที่หนึ่งที่ได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์ยังไม่อพยพไปไหน บุคคลที่เกิดมาในศาสนาใดก็จะนับถือศาสนานั้น และมีความประพฤติกัลยาณกับบุคคลที่นับถือศาสนานั้นๆ เช่น เด็กฝรั่งที่ถูกเลี้ยงแบบไทยและให้นับถือศาสนาพุทธ ก็จะมีพฤติกรรมและความคิดอ่านไปในแบบไทยๆ เป็นต้น ศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของ

คนในสังคม โดยเฉพาะหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตซึ่งทุกศาสนามีความสอดคล้องกัน โดยการยึดมั่นในการทำความดี ความสอดคล้องกันของหลักธรรมของแต่ละศาสนาทำให้บุคคลเข้าใจกัน อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข หลักธรรมที่ศาสนิกชนสามารถนำมาใช้ได้ในชีวิตประจำวัน มีดังนี้

๑. การทำความดี ละเว้นความชั่ว แนวทางการปฏิบัติของแต่ละศาสนาแตกต่างกันแต่ทุกศาสนาก็สอนให้ทำความดีและละเว้นความชั่วทั้งนั้น เช่น ศีล ๕ ของศาสนาพุทธ บัญญัติ ๑๐ ประการของศาสนาคริสต์และหลักศรัทธา ๖ ประการกับหลักปฏิบัติ ๕ ประการของศาสนาอิสลาม เป็นต้น

๒. การพัฒนาตนเองและการพึ่งตนเอง ศาสนาต่างๆ สอนให้คนพึ่งตนเองและพัฒนาตนเองเพื่อให้อยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุข โดยเฉพาะศาสนาพุทธที่มีพุทธศาสนาสูภาษิตว่า “อัตตาหิ อัตตโน นาโถ” หมายถึง ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ศาสนาพราหมณ์มีหลักอาศรม ๔ ในข้อพรหมจารี ที่ให้นักศึกษาเล่าเรียนและในข้อคฤหัสถ์ที่ให้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองศาสนาอิสลามสอนให้คนใฝ่หาความรู้ตั้งแต่เกิดจนตาย

๓. ความยุติธรรม ความเสมอภาพและเสรีภาพ คำสอนของศาสนาจะเน้นในเรื่องเหล่านี้เพราะทุกเรื่องจะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ชาติตระกูลไม่ได้เป็นเครื่องกำหนดความแตกต่างของบุคคล คนที่เกิดมาเท่าเทียมกันทั้งนั้นและสอนให้ทุกคนอยู่ภายใต้อคติ ๔ คือ ฉันทาคติ โทษาคติ โมหาคติและภยากติ ศาสนาอิสลามก็สอนให้ดำรงความยุติธรรมอย่าถือตามอารมณ์ใครในการรักษาความยุติธรรมแม้บางครั้งจะกระทบต่อตนเอง บิดามารดาหรือญาติบ้างก็ตาม

๔. การเสียสละหรือการสังคัมสงเคราะห์ ศาสนาต่างๆ สอนให้มีความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และสงเคราะห์ซึ่งกันและกันด้วยความเมตตากรุณา ไม่ใช่หวังผลตอบแทน เช่นพุทธศาสนามีหลักธรรมสังคัมวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตตา ศาสนาอิสลามมีการบริจาคซากาต แก่ผู้ขัดสน ศาสนาคริสต์ก็จะเน้นให้มนุษย์เสียสละให้อภัย เอื้อเฟื้อเป็นต้น

๕. ความอดุสาหะและความพยายาม ทุกศาสนาสอนให้คนมีความอดุสาหะ มีความเพียร ความอดทนและความพยายามอันจะช่วยให้บุคคลประสบความสำเร็จพร้อมทั้งพัฒนาตัวเองอยู่เสมอ ศาสนาพุทธมีคติเตือนใจว่า ความพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จอยู่ที่นั่น หรือหลักคำสอนอิทธิบาท ๔ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ศาสนาอิสลามมีการละหมาดวันละ ๕ ครั้งจึงถือว่าเป็นความพยายามที่จะขัดเกลาคใจให้บริสุทธิ์

๖. ความรักความเมตตา คำสอนทุกศาสนาจะเน้นเรื่องความรักความเมตตา เพราะการที่คนเราจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันตินั้น ความรักความเมตตาเป็นสื่อสำคัญอีกทั้งยังเป็นจริยธรรมของศาสนาคริสต์ในพุทธศาสนาก็มีพุทธศาสนสุภาษิตว่า เมตตาธรรมเป็นเครื่องค้ำจุนโลก

๗. ความมีคุณธรรมอดทน อดกลั้น เกือบทุกศาสนา มีบทบัญญัติและข้อปฏิบัติในเรื่องนี้เหมือนกัน เช่น ศีลของศาสนาพุทธ บัญญัติ ๑๐ ประการของศาสนาคริสต์ การถือศีลอดของศาสนาอิสลาม ทุกข้อปฏิบัติคือการให้คนมีคุณธรรม อดทนและอดกลั้น

๘. การยกย่องเคารพบิดามารดาถือเป็นหลักสำคัญของศาสนาต่างๆ ว่าบุพการีเป็นสิ่งควรยกย่องในศาสนาพุทธกล่าวไว้ว่าบิดา มารดาเป็นพระพรหม

ของลูก ศาสนาคริสต์มิใช่ในบัญญัติ ๑๐ ประการ ข้อที่ ๔ ว่า จงนับถือบิดา มารดาเป็นต้น

๙. การไม่แบ่งชั้นวรรณะ พระพุทธเจ้าตรัสว่า กำเนิดชาติตระกูลมิได้ทำให้บุคคลเป็นพราหมณ์เป็นกษัตริย์ เป็นพ่อค้า ความประพฤติของบุคคลเป็นเครื่องกำหนดบุคคล ทุกคนเท่าเทียมกัน ศาสนาอิสลามถือเป็นหลักสำคัญว่า หลักศรัทธาและหลักบัญญัติต้องอยู่ในเงื่อนไขการไม่แบ่งชั้นวรรณะอย่างชัดเจน

๑๐. ไม่เสพสุรา ไม่เล่นการพนัน ไม่พูดจาขยาบ ความ เป็นพื้นฐานของทุกศาสนาที่บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า เป็นสิ่งไม่ควรทำ เช่น ศีลในศาสนาพุทธ บัญญัติ ๑๐ ประการในศาสนาคริสต์ หลักบัญญัติในศาสนาอิสลาม เป็นต้น

คุณสมบัติของคนดี (สัปปริสธรรม ๗)

สัปปริสธรรม ๗ หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เกิดสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของคนดี

๑. ธัมมัญญตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือรู้จักเหตุ คือรู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมตา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล หรือรู้หลักการที่ทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง

๒. อัตถัญญตา รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาษิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆมีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอย่างไรบ้าง

๓. อดัตตัญญา ความรู้จักตน คือ รู้ว่าเรานั้น ว่า โดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรมเป็นต้น แล้วประพฤติให้เหมาะสมและรู้จักแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๔. มัตตัญญา ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภค ปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่าย โภคทรัพย์

๕. กาลัญญา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การทำงาน หรือปฏิบัติการต่างๆ เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา

๖. ปริสัณญา รู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และ รู้จักที่ประชุม รู้จักวิธีที่จะประพฤติดต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาจะต้องทำกิจการอย่างไร จะต้องพูดอย่างไร ชุมชนนี้จะต้องสงเคราะห์อย่างไร

๗. บุคคลัญญา หรือ บุคคลปโรปัลัญญา คือ ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่าโดย อธิบาย ความสามารถและคุณธรรมเป็นต้น

ปหาราทสูตร

ว่าด้วยท้าวปหาราทะจอมอสูร คือ พระผู้มีพระภาคตรัสถามจอมอสูรปหาราทะที่มาเฝ้าว่า มหาสมุทรมีอะไรเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ที่ทำให้พวกอสูรยินดี จอมอสูรทูลตอบว่า มหาสมุทรมีสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ๘ ประการ แล้วยอถามพระผู้มีพระภาคว่า พระธรรมวินัยมีอะไรเป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ที่ทำให้ภิกษุทั้งหลายยินดี ทรงตอบว่า มีธรรมที่น่าอัศจรรย์ ๘ ประการเช่น ทั้งสิ่งน่าอัศจรรย์ของมหาสมุทรและธรรมที่น่าอัศจรรย์ของพระธรรมวินัยมีข้อสรุปเปรียบเทียบกันได้ ดังต่อไปนี้

สิ่งที่น่าอัศจรรย์ของมหาสมุทร ธรรมอัน

น่าอัศจรรย์ของพระธรรมวินัย

๑. ลาดต่ำลงไปโดยลำดับ ไม่ลึกชั้นลงไปทันที

๑. มีการศึกษาบำเพ็ญปฏิบัติโดยลำดับ ไม่ใช่จะบรรลุหรือเห็นผลได้โดยทันที

๒. มีปกติคงที่ ไม่ลั่นฝั่ง

๒. ไม่ล่องละเมิดสีกาบพที่ทรงบัญญัติไว้

๓. ไม่อยู่ร่วมกับซากศพ มีแต่ซัดซากศพขึ้นบกทันที

๓. สงฆ์ไม่ยอมอยู่ร่วมกับบุคคลผู้ทุศีลประชุมกันนำเขาออกไปทันที

๔. มหานทีหลายสายเช่นคงคา ยมนา อจิรวดี เมื่อไหลลงไปสู่มหาสมุทรแล้ว ก็ละชื่อเดิมของตน

๔. วรรณะ ๔ เหล่า คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร เมื่อออกจากเรือนบวชในพระธรรมวินัย แล้วก็ละชื่อและโคตรเดิมของตน

๕. แม่น้ำที่ไหลออกจากมหาสมุทร และสายฝนจากฟ้าตกลงมามหาสมุทร

๕. แม้ภิกษุจำนวนมากปรินิพพานด้วยอนุภาติเสสนิพพานธาตุ ก็ไม่ทำให้นิพพานพร่องหรือเต็มได้

๖. มีรสเดียว คือรสเค็ม

๖. มีรสเดียว คือวิมุติรส

๗. มีรัตนะมาก คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม แก้วตาแมว

๗. มีรัตนะมาก คือสติปัญญา ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชนงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘

๘. เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ขนาดใหญ่ คือปลา ตมิติมิงคละ ปลาตมิริมิงคละ อสูร นาค คนธรรพ์

๘. เป็นที่อยู่ของผู้ใหญ่ คือพระโสดาบัน บุคคล ผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งโสดาบัน ฯลฯ พระอรหันต์ บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอรหันต์ผล

ปหาราทสูตร

ว่าด้วยท้าวปหาราทะจอมอสูร

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ควง ต้นสะเดาอันเป็นที่อยู่ของนพเรย์กษัตริย์ เขตเมืองเวรัญญา ครั้งนั้น ท้าวปหาราทะจอมอสูร (จอมอสูร ในที่นี้หมายถึงผู้เป็นใหญ่แห่งเหล่าอสูร จอมอสูรมี ๓ ตน คือจอมอสูรเวปจิตติ จอมอสูรราหู และจอมอสูรปหาราทะ) เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท้าวปหาราทะจอมอสูร ดังนี้ว่า

“ปหาราทะ พวกอสูรต่างพากันยินดีในมหาสมุทรบ้างไหม”

ท้าวปหาราทะจอมอสูรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกอสูรต่างพากันยินดีในมหาสมุทร”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ปหาราทะ ในมหาสมุทร มีสิ่งที่น่าอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏเท่าไร ที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทร”

ท้าวปหาราทะจอมอสูรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในมหาสมุทร มีสิ่งที่น่าอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏ ๘ ประการ ที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดี

สิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ๘ ประการ อะไรบ้าง?

๑. มหาสมุทรต่ำไปโดยลำดับ ลาดไปโดยลำดับ ลึกลงไปโดยลำดับ ไม่ลึกชันดิ่งไปทันที การที่มหาสมุทรต่ำไปโดยลำดับ ลาดไปโดยลำดับ ลึกลง

ไปโดยลำดับ ไม่ลึกชันดิ่งไปทันที นี่เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏประการที่ ๑ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทร

๒. มหาสมุทรมีปกติคงที่ ไม่ล้นฝั่ง การที่มหาสมุทรมีปกติคงที่ ไม่ล้นฝั่งนี้เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏประการที่ ๒ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทร

๓. มหาสมุทรไม่อยู่ร่วมกับซากศพ ย่อมขัดซากศพขึ้นฝั่งจนถึงบนบกทันที การที่มหาสมุทรไม่อยู่ร่วมกับซากศพ ย่อมขัดซากศพขึ้นฝั่งจนถึงบนบกทันที นี่เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏประการที่ ๓ ในมหาสมุทร ที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทร

๔. มหานทีทุกสาย คือ คงคา ยมุนา อจิรวดี สรรภูมิตี ไหลลงสู่มหาสมุทรแล้วย่อมละชื่อและโคตรเดิมของตน รวมเรียกว่า “มหาสมุทร” ทั้งสิ้น การที่มหานทีทุกสาย คือคงคา ยมุนา อจิรวดี สรรภูมิตี ไหลลงสู่มหาสมุทรแล้วย่อมละชื่อและโคตรเดิมของตน รวมเรียกว่า “มหาสมุทร” ทั้งสิ้น นี่เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏประการที่ ๔ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทร

๕. แม่น้ำสายใดสายหนึ่งในโลก ที่ไหลรวมลงสู่มหาสมุทร และสายฝนตกลงจากฟากฟ้า ก็ไม่ทำให้มหาสมุทรพองหรือเต็มได้ การที่แม่น้ำสายใดสายหนึ่งในโลก ที่ไหลรวมลงสู่มหาสมุทร และสายฝนตกลงจากฟากฟ้า ก็ไม่ทำให้มหาสมุทรพองหรือเต็มได้ นี่เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏประการที่ ๕ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทร

๖. มหาสมุทรมีรสเดียว คือรสเค็ม การที่มหาสมุทรมีรสเดียว คือรสเค็ม นี่เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏประการที่ ๖ ในมหาสมุทรที่

พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทร

๗. มหาสมุทรมณีรัตนมาก มีรัตนหลายชนิด คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม แก้วดาเมว การที่มหาสมุทรมณีรัตนมาก มีรัตนหลายชนิด คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม แก้วดาเมว นี่เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏประการที่ ๗ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทร

๘. มหาสมุทรเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ขนาดใหญ่ คือ ปลาตมิติมิงคละ ปลาตมิริมงคละ อสูร นาค คนธรรพ์ มีลำตัว ๑๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๒๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๓๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๔๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๕๐๐ โยชน์ก็มี การที่มหาสมุทรเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ขนาดใหญ่ คือ ปลาตมิติมิงคละ ปลาตมิริมงคละ อสูร นาค คนธรรพ์ มีลำตัว ๑๐๐ โยชน์ก็มี ฯลฯ มีลำตัว ๓๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๔๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๕๐๐ โยชน์ก็มี นี่เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏประการที่ ๘ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทรซ้ำแต่พระองค์ผู้เจริญ ในมหาสมุทรมีสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ๘ ประการนี้แล ที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทร

“ซ้ำแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิคุชทั้งหลายต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้บ้างไหม”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า “ปหาราทะ ภิคุชทั้งหลายต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้”

ท้าวปหาราทะจอมอสูร ทูลถามว่า “ซ้ำแต่พระองค์ผู้เจริญ ในธรรมวินัยนี้มีธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏเท่าไร ที่ภิคุชทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า “ปหาราทะ ใน

ธรรมวินัยนี้ มีธรรมที่น่าอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏ ๘ ประการ ที่ภิคุชทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัย

ธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ๘ ประการมีอะไรบ้าง ?

๑. ธรรมวินัยนี้มีการศึกษาไปตามลำดับ (การศึกษาไปตามลำดับ ในที่นี้หมายถึงการศึกษาสิกขา ๓ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา) มีการบำเพ็ญไปตามลำดับ (การบำเพ็ญไปตามลำดับ ในที่นี้หมายถึงการบำเพ็ญอริยมรรค ๑๓) ไม่ใช่มีการบรรลุหรือพัฒนาโดยทันที เหมือนมหาสมุทรต่ำไปโดยลำดับ ลาดไปโดยลำดับ ลึกลงไปโดยลำดับ ไม่ลึกลงดังไปที่ การที่ธรรมวินัยนี้มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการบำเพ็ญไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ ไม่ใช่มีการบรรลุหรือพัฒนาโดยทันที นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏประการที่ ๑ ในธรรมวินัยนี้ที่ภิคุชทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้

๒. สาวกทั้งหลายของเรายอมไม่ละเมิดสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้ แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต เหมือนมหาสมุทรที่มีปกติคงที่ ไม่ผันผอง การที่สาวกทั้งหลายของเราไม่ละเมิดสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้ แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏประการที่ ๒ ในธรรมวินัยนี้ที่ภิคุชทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้

๓. บุคคลใดผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม ไม่สะอาด มีความประพฤติที่น่ารังเกียจ มีการทำงานปกปิด ไม่ใช่สมณะ แต่ปฏิญาณว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่พรหมจารี (ไม่ใช่พรหมจารี แต่ปฏิญาณว่าเป็นพรหมจารี หมายถึงตนเองไม่มีศีล หมดสภาพความเป็นภิกษุ แต่ยังคงเรียกว่า “เป็นภิกษุ” แล้วร่วมอยู่ร่วมกับภิกษุอื่นผู้มีศีล ใช้สิทธิถือเอาลาภที่เกิดขึ้นในสงฆ์) แต่ปฏิญาณว่าเป็นพรหมจารี เน่าภายใน ชุ่มด้วยราคะ

เป็นเหมือนหยากเยื่อ สงฆ์ก็ไม่อยู่ร่วมกับบุคคลนั้น ย่อมประชุมกันนำเธอออกไปทันที แม้เธอจะนั่งอยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ก็ยังห่างไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็ห่างไกลจากเธอ เหมือนมหาสมุทรไม่อยู่ร่วมกับชาวกศพ ย่อมขัดชาวกศพขึ้นฝั่งจนถึงบนบกทันที การที่บุคคลใดผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม ไม่สะอาด มีความประพฤติที่น่ารังเกียจ มีการงานปกปิด ไม่ใช่สมณะ แต่บัญญัติว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่พรหมจารี แต่บัญญัติว่าเป็นพรหมจารี เน่าภายในชุ่มด้วยราคะ เป็นเหมือนหยากเยื่อ สงฆ์ก็ไม่อยู่ร่วมกับบุคคลนั้น ย่อมประชุมกันนำเธอออกไปทันที แม้เธอจะนั่งอยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ก็ยังห่างไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็ห่างไกลจากเธอ นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏประการที่ ๓ ในธรรมวินัยนี้ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้

๔. วรรณะ ๔ เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิมของตน รวมเรียกว่า “สมณศากยบุตร” ทั้งสิ้น เหมือนมหานทีทุกสาย คือคงคา ยมนา อจิรวดี สรรภูมहि ไหลลงสู่มหาสมุทรแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิมของตน รวมเรียกว่า “มหาสมุทร” ทั้งสิ้น การที่วรรณะ ๔ เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิมของตน รวมเรียกว่า “สมณศากยบุตร” ทั้งสิ้น นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏประการที่ ๔ ในธรรมวินัยนี้ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้

๕. แม้หากภิกษุจำนวนมากปรินิพพานด้วยอนุภาติเสสนิพพานธาตุ ก็ไม่ทำให้นิพพานพร้อมหรือเต็มได้เหมือนแม่น้ำสายใดสายหนึ่งในโลกที่ไหลรวมลงสู่มหาสมุทร และสายฝนตกลงจากฟากฟ้า ก็ไม่

ทำให้มหาสมุทรพร้อมหรือเต็มได้ การที่แม้หากภิกษุจำนวนมากปรินิพพานด้วยอนุภาติเสสนิพพานธาตุ ก็ไม่ทำให้นิพพานพร้อมหรือเต็มได้ นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏประการที่ ๕ ในธรรมวินัยนี้ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้

๖. ธรรมวินัยนี้มีรสเดียว คือวิมุตติรส เหมือนมหาสมุทรมีรสเดียวคือ รสเค็ม การที่ธรรมวินัยนี้มีรสเดียว คือวิมุตติรส นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏประการที่ ๖ ในธรรมวินัยนี้ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้

๗. ธรรมวินัยนี้มีรัตนะมาก มีรัตนะหลายชนิด คือ สติปัญญา ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ เหมือนมหาสมุทรที่มีรัตนะมาก มีรัตนะหลายชนิด คือ แก้ว มุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม แก้วตาแมว การที่ธรรมวินัยนี้มีรัตนะมาก มีรัตนะหลายชนิด คือสติปัญญา ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏประการที่ ๗ ในธรรมวินัยนี้ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้

๘. ธรรมวินัยนี้เป็นที่อยู่ของผู้ใหญ่ คือพระโสดาบัน บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผล พระสกทาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามีผล พระอนาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล พระอรหันต์ บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัตผล เหมือนมหาสมุทรเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ขนาดใหญ่ คือ ปลาตมิตมิงคละ ปลาตมิริมิงคละ อสุร นาค คนธรรพ์ มีลำตัว ๑๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๒๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๓๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๕๐๐ โยชน์ก็มี การที่ธรรมวินัยนี้เป็นที่อยู่ของผู้ใหญ่ คือพระโสดาบัน บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผล

พระสภาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งสภาคามีผล พระอนาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอนาคามีผล พระอรหันต์ บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัตผลนี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ประการที่ ๘ ในธรรมวินัยนี้ ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้

ปหาราทะ ในธรรมวินัยนี้ มีธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ๘ ประการนี้แล ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้

บทสรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา โดยเฉพาะคนไทยกับพระพุทธศาสนา จะเห็นว่าทุกคนต้องรู้จักปฏิบัติหน้าที่ที่มีต่ออย่างเหมาะสม นอกจากบุคคล

ใกล้ชิดเราแล้ว เรายังอยู่ในสังคม จึงต้องมีการปฏิบัติตนเพื่ออยู่อย่างมีความสุขและเกื้อกูลสังคมด้วย ซึ่งได้ตรัสหลักสังคหวัตถุ ๔ อันประกอบด้วยทาน (การให้ปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่), ปิยวาจา (การใช้วาจาสุภาพ บอกลีงที่มีประโยชน์ต่อกัน), อตถจริยา (การบำเพ็ญประโยชน์), สมานัตตา (การเอาตัวเข้าสมาน ร่วมทุกข์ร่วมสุข ปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาคเสมอต้นเสมอปลาย) เมื่อบุคคลปฏิบัติตามพระสูตรนี้แล้ว เท่ากับปฏิบัติหน้าที่โดยเกิดผลดีทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น นำมาซึ่งทั้งประโยชน์ปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) ประโยชน์ในภพหน้า (สัมปรายิกัตถะ) และประโยชน์สูงสุด (ปรมัตถะ)

๑

บรรณานุกรม

มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกและอรรถกถา ๙๑ เล่ม**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกภาษาไทย ๔๕ เล่ม**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, **พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙

เสถียรพงษ์ วรรณปก, **พระไตรปิฎกวิเคราะห์**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๐

เสถียรพงษ์ วรรณปก, **คำบรรยายพระไตรปิฎก**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๐

สุเทพ พรหมเลิศ, **พระไตรปิฎกศึกษา**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๒

สุเทพ พรหมเลิศ, **อักษรจารึกพระไตรปิฎก**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐

เสนาะ ผดุงฉัตร, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระไตรปิฎก**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒

วิเคราะห์พุทธจริยาที่ปรากฏในมหาปริณีพพานสูตร

An Analysis Buddhist behavior in Mahaparinibbana Sutra

พระมหาสาภส สุนทรเมธี (เดโชชัย), ดร.
พระมหาวันดี กนฺตวิโร (ประเวส), ดร.

“แม้พระพุทธองค์ไม่
เสวย ภัต ตาหารที่
นายจุนทะถวายก็จัก
เกิดอาพาธ และเป็น
อาพาธที่รุนแรงด้วย
แต่อาการอาพาธนั้น
กลับบรรเทา เพราะ
เสวย ภัต ตาหารของ
นายจุนทะ”

บทนำ

ใจความของมหาปริณีพพานสูตร มีประเด็นเกี่ยวกับพุทธจริยาอันเป็นปฏิปทาที่พระพุทธองค์วางทำที่เมื่อเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ในรูปแบบต่างๆ เช่น การเมืองการปกครอง บุคคลต่างๆ เป็นต้น เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นพุทธจริยาที่พระพุทธองค์ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมและงดงาม ดังนี้

พุทธจริยาที่มีต่อการเมืองการปกครอง

ที่ปรากฏในมหาปริณีพพานสูตรพบว่า ในสมัยนั้นมีรูปแบบการปกครองโดยสรุปอยู่ ๒ รูปแบบคือ แบบราชาธิปไตย ได้แก่กลุ่มแคว้นต่างๆ มีมครและโกศล และแบบสามัคคีธรรม ได้แก่ กลุ่มแคว้นต่างๆในแคว้นวัชชีพระพุทธองค์ทรงเสด็จไปจำพรรษาและใกล้ชิดกับเจ้าเมืองต่างๆ ในพระสูตรนี้ วัสสการพราหมณ์ ขอเข้าเฝ้าตามพระบัญชาของ

พระเจ้าอชาตศัตรูผู้เป็นเจ้าของเมืองมคธ เพื่อให้เห็น พุทธวิธีในการปฏิบัติที่แสดงออกถึงปฏิปทา (ทาง ดำเนิน ข้อปฏิบัติ แนวทางปฏิบัติ ความประพฤติ) ของพระมหาบุรุษผู้ยังประโยชน์ให้เกิดกับมนุษย์และ เทวดาทั้งหลาย ดังนี้

๑. พุทธจริยาที่มีต่อสถานการณบ้านเมือง

การวางท่าทีต่อคำถามของวัสสการพราหมณ์ ซึ่งถามเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การเมือง แทนที่พระพุทธ องค์จะชี้แนะเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การรบ แต่กับชี้ ยุทธศาสตร์ความเข้มแข็ง ของแคว้นวัชชีแทน นั้น หมายความว่า แทนที่พระองค์จะตรัสว่ายุทธศาสตร์ การรบคืออะไรพระองค์กลับบอกว่า การสร้างเมือง ให้เข้มแข็งต้องทำอะไรเพราะมีชุมชนเข้มแข็งแล้ว ทุกอย่างไม่ว่า ด้านการศึกษา สังคม การเมือง การ ปกครอง เศรษฐกิจ ที่เข้มแข็งไปด้วย เมื่อเป็นเช่น นั้น จะไม่มีใครสามารถทำลายได้ หรือจะไปทำลาย เขาก็ไม่ได้ โดยชี้ให้วัสสการพราหมณ์เห็นตัวอย่าง และเข้าใจในยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งนั้น ผ่านการ สนทนากับพระอานนท์ถึงอธิษฐานนิยธรรมที่ชาว แคว้นวัชชีถือปฏิบัติอยู่

อธิษฐานนิยธรรม ๗

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
๒. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อ เลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียง กันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ
๓. ไม่บัญญัติสิ่งทีพระพุทธเจ้าไม่บัญญัติขึ้น ไม่ ถอนสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมาทานศึกษา อยู่ในสิกขาบทตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้
๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่เป็นประธานในสงฆ์

๕. ไม่ลู่อ่อนใจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น

๖. ยินดีในเสนาสนะป่า

๗. ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณรซึ่งเป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาส ขอให้มา ที่มาแล้วขอให้อยู่ เป็นสุข

๒. พุทธจริยาต่อบุคคล

พุทธจริยาที่พระองค์แสดงต่อบุคคลที่ ปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร มีอยู่หลายกรณี เช่น กรณีที่ปฏิบัติต่อพระอานนท์ กรณีที่ปฏิบัติต่อนาง อัมพาลีศคินิกา กรณีที่ปฏิบัติต่อนายจุนทะ กัมมาร บุตร และกรณีที่ปฏิบัติต่อสุภททปริพาชก เป็นต้น แต่ในการวิเคราะห์พุทธจริยาที่ปฏิบัติต่อบุคคลในนี้ นี้จะนำมาเพียง ๓ กรณี คือ

๑) พุทธจริยาที่ปฏิบัติต่อนางอัมพาลีศคินิกา

นางอัมพาลีศคินิกา เป็นหญิงงามเมือง เมื่อได้ ทราบว่า พระพุทธองค์เสด็จมาสู่เมืองเวสาลีและเข้า พักอยู่ในบริเวณสวนมะม่วงของตนเอง จึงสั่งให้ บริวารเตรียมยานพาหนะที่ดีที่สุดไปเฝ้าพระพุทธ องค์กรไปใกล้ถึงบริเวณที่ประทับเดินเข้าไปกราบ นมัสการพระพุทธองค์และคณะสงฆ์แล้ว ฟังพระ ธรรมเทศนาที่พระองค์ได้เจาะจงเฉพาะนางและให้ บ้านเทิงในพระธรรมเทศนาแล้ว จึงกราบนิมนต์ พระพุทธองค์และคณะสงฆ์ไปฉันภัตตาหารที่บ้าน เมื่อพระพุทธองค์รับนิมนต์แล้ว นางจึงกราบ นมัสการกลับไป ในขณะที่เดินทางกลับนางได้เดิน สวนทางกับพระเจ้าลิจฉวีที่ตั้งใจจะมานิมนต์ พระพุทธองค์และพระเจ้าลิจฉวีทราบว่านางได้ นิมนต์พระพุทธองค์แล้ว ได้ขอแลกสิทธิ์กับนางโดย เสนอข้อแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งของมีค่าเป็นอันมาก แต่ นางบอกว่าถึงจะยกเมืองเวสาลีและรายได้ของเมือง ให้ก็ไม่ยอม แล้วพระเจ้าลิจฉวีจึงมุ่งหน้าไปยังสวน

“พิจารณาความไม่ เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตน ของผม ขน เล็บ ฟัน และหนัง”

มะม่วงซึ่งเป็นที่ประทับใจเพื่อกราบนิมนต์พระพุทธองค์ ด้วยวังความเป็นเชื้อเจ้าหรือผู้มีเกียรติในสังคม พระพุทธองค์คงจะไม่ปฏิเสธ และคงเห็นแก่หน้าสละสิทธิ์การรับนิมนต์ของนางอัมพปาลีศณิกา แต่พระองค์ไม่ได้ทำอย่างเจ้าลิจฉวีทั้งหลายอยากให้ทำแต่อย่างใด

พุทธจริยาที่พระองค์แสดงออกต่อประเด็นนี้มีปฏิปทาชี้ให้เห็น ๒ ประการ คือ

๑ พระองค์มีท่าทีที่แสดงพระมหากรุณาธิคุณต่อบุคคลได้อย่างเท่าเทียมกันโดยธรรมไม่ได้ให้ความสำคัญต่อระบบชนชั้นที่มีอยู่ในสังคมสมัยนั้นแต่อย่างใด

๒ พระองค์รักษาวาจาสัตย์ อันเป็นศีลธรรมขั้นพื้นฐานหรือมนุษยธรรม พร้อมกันนี้เป็นการอนุเคราะห์และสงเคราะห์บุคคลทุกชนชั้นด้วยธรรมอีกด้วย

๒) พุทธจริยาที่ปฏิบัติต่อนายจุนทะ

นายจุนทะกัมมารบุตร เป็นบุตรของนายช่างทอง เป็นภุมมพิณผู้มั่งคั่งได้บรรลุโสดาบัน ขณะที่เห็นพระพุทธองค์ครั้งแรก ทราบว่าพระพุทธองค์เสด็จมาถึงสวนของตน ก็เข้าไปเฝ้าสนทนาธรรมในวันก่อนที่พระพุทธองค์จะปรินิพพาน ๑ วัน และได้มอบถวายสวนมะม่วงของตนให้เป็นวัดแด่พระพุทธ

องค์ ก่อนลากลับจึงได้นิมนต์จึงได้นิมนต์พระพุทธองค์ไปฉันภัตตาหารที่บ้าน ในตอนเช้าวันรุ่งขึ้นหรือวันปรินิพพาน พระองค์เข้าพระทัยดีแล้วว่า ภัตตาหารที่นายจุนทะกัมมารบุตรถวายให้พระพุทธองค์ฉันเป็นมื้อสุดท้ายของพระพุทธองค์จักเป็นสาเหตุให้คนอื่นกล่าวตู่ นายจุนทะว่า เป็นผู้ทำให้พระพุทธองค์ประชวรและนำไปสู่การปรินิพพานอย่างแน่นอน

พุทธจริยาที่พระพุทธองค์ปฏิบัติต่างๆ ที่ทรงเข้าพระทัยดีอยู่แล้วอย่างนั้นสามารถ วิเคราะห์ได้ดังนี้ คือ

๑. การนิมนต์เป็นพุทธจริยาหรือพุทธกิจที่มีต่อบุคคลผู้เลื่อมใสเป็นการอนุเคราะห์ตามปกติอยู่แล้ว แต่การรับนิมนต์ของนายจุนทะ เป็นกรณียิ่งกว่าปกติ โดยทำให้คนเลื่อมใสอยู่แล้วเลื่อมใสยิ่งขึ้น

๒. เป็นการปกป้องคนดีที่มีความเลื่อมใสอยู่แล้วไม่ให้ถูกใส่ร้ายเพื่อให้เกิดความเสียหายซึ่งต่อกรณีนี้ พระพุทธองค์ได้ปกป้องด้วยการตรัสว่า ภัตตาหารที่ถือว่่าเป็นเลิศนั้นมีอยู่ ๒ คราว คือ ภัตตาหารที่เสวยแล้วทำให้ตรัสรู้และภัตตาหารที่เสวยแล้วทำให้ดับขันธปรินิพพาน

อรรถกถากล่าวว่า แม้พระพุทธองค์ไม่เสวยภัตตาหารที่นายจุนทะถวายก็จักเกิดอาพาธ และเป็นอาพาธที่รุนแรงด้วย แต่อาภาธอาพาธนั้นกลับบรรเทาเพราะเสวยภัตตาหารของนายจุนทะ

พุทธจริยาดังกล่าวนี้น หากถือเป็นหลักการที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ใช้กับสังคมปัจจุบัน จักเป็นการป้องกันคนดีให้มีความกล้ากล้าในการทำความดียิ่งขึ้นต่อไปอีก

๓) พุทธจริยาที่ปฏิบัติต่อสุภัททปริพาชก

สุภัททปริพาชก เกิดในตระกูลพราหมณ์ เป็นนักบวชนอกพระศาสนาแต่เป็นผู้มีความ

ประสงค์ที่จักมาขอเข้าเฝ้าและขอพบต่อหน้าพระ
 พักตร์ของพระบรมศาสดา ด้วยปฐมเหตุที่เขาได้
 อุบาสัยที่มีอยู่ก่อนแล้ว กล่าวคือ ในอดีตมีพี่น้อง ๒
 คน ทำนาข้าวกล้าร่วมกันในการบำเพ็ญบุญ ผู้พี่มี
 ความประสงค์จะถวายทานข้าวกล้าอันเลิศปีละ ๙
 ครั้ง ส่วนน้องชายเสรีจกการทำนาแล้วจึงถวาย
 ทานที่เดียว พี่จึงคิดว่าน้องไม่เห็นด้วยจึงแบ่งนากัน
 ทำ ผู้พี่ได้มาเกิดเป็นพระอัญญาโกณฑัญญะ อานิสงส์
 ดังกล่าวจึงทำให้ได้บรรลุนิพพานก่อนใครอื่น ส่วนน้อง
 ได้มาเกิดเป็นสุภททปริพาชก

เหตุการณ์ในวันนั้น พระอรรถกถาจารย์
 ขยายความว่า สุภททปริพาชกถูกห้ามจากพระ
 อานนท์ไม่ให้เข้าถึงพระพุทธเจ้า แต่เมื่อพระพุทธ
 องค์ทรงทราบว่สุภททปริพาชกมาถึงแล้วจึงตรัสกับ
 พระอานนท์ว่า การมาที่นี้มีภารกิจสำคัญคือโปรด
 สุภททปริพาชก ผู้จักบรรลุนิพพานอันใกล้นี้ด้วย แล้ว
 พระอานนท์ก็ได้อำนวยความสะดวกด้วยการนำสุภ
 ททปริพาชกปลงผม ให้ได้ไตรสรณคมน์แล้วจึงนำไป
 เฝ้าพระพุทธองค์เพื่อรับมุลปัญญาจกกรรมฐาน (คือ
 พิจารณาความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตน ของ
 ผม ขน เล็บ ฟัน และหนัง) ต่อจากนั้นสุภททภิกขุก็
 ปฏิบัติจนบรรลุนิพพาน

พุทธจริยาที่ทรงปฏิบัติต่อสุภททปริพาชก
 สามารถวิเคราะห์เป็น ๒ ประเด็น คือ

๑. การเสด็จมายังเมืองกุสินารา เป็นพุทธ
 ประสงค์อย่างแรงกล้าที่จักมาโปรดสุภททปริพาชก
 เพื่อเป็นการบำเพ็ญพุทธกิจให้สมบูรณ์ กล่าวคือเพื่อ
 โปรดสุภททปริพาชกให้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

๒. พุทธจริยาที่ปฏิบัติต่อสุภททปริพาชก
 ถือเป็นการยืนยัน พระมหากรุณาธิคุณ ซึ่งแม้
 พระองค์จักอาพาธหนักและจักดับขันธปรินิพพาน
 อยู่แล้ว แต่ก็ยังบำเพ็ญพุทธกิจโดยไม่ย่อท้อ

บทสรุป

คัมภีร์ที่ขมิกายทั้ง ๓ วรรคดังกล่าวนี้ ถือ
 เป็นเป็นคัมภีร์ที่ประมวลสูตรที่มีขนาดยาว ได้เลือก
 มาศึกษาเพียง ๓ สูตรเท่านั้นคือ พรหมชาลสูตร มี
 สาระสำคัญคือการดำเนินวิถีชีวิตของคนในสังคมที่
 เกี่ยวข้องกับวิชาการและความรู้ด้านต่างๆ และ
 แนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ผู้ศึกษาอย่าเฝ้าใจวิธีปฏิบัติเมื่อ
 มีบุคคลต่างลัทธิต่างศาสนาว่ากล่าวติเตียนหรือ
 สรรเสริญพระพุทธศาสนาเข้าใจแนวคิดทฤษฎีต่างๆ
 และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับแนวคิดทฤษฎีใน
 ยุคปัจจุบันได้ มหาปรินิพพานสูตร เป็นบันทึก
 เหตุการณ์ตอนเด็จดับขันธปรินิพพานของพระ-
 พุทธเจ้าผู้ได้ชื่อว่าเป็นบรมครูของโลก ผู้ศึกษาอย่า
 เกิดธรรมสังเวชและรู้เท่าทันความเป็นจริงของ
 สังขารรวมทั้งการรักษาคำสอนของพระพุทธศาสนา
 และจะได้ทราบถึงการบำเพ็ญพุทธจริยาของ
 พระพุทธเจ้าได้เห็นแบบอย่างแห่งการบำเพ็ญ
 ประโยชน์ทั้งส่วนตัวและสังคม

บรรณานุกรม

มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา ๙๑ เล่ม, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ๔๕ เล่ม, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙

เสถียรพงษ์ วรรณปก, พระไตรปิฎกวิเคราะห์, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๐

_____, คำบรรยายพระไตรปิฎก, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๐

สุเทพ พรหมเลิศ, พระไตรปิฎกศึกษา, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๒

สุเทพ พรหมเลิศ, อักษรจารึกพระไตรปิฎก, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐

เสนาะ ผดุงฉัตร, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระไตรปิฎก, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒

ศึกษาวิเคราะห์รัฐประศาสนศาสตร์ตามแนวพุทธ

Study of Public Administration Buddhist

นางสาวจุรี สายจันทร์เยี่ยม
สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

“คำว่า บริหาร ตรงกับ
ภาษาบาลีว่า “ปริหาร”
เป็นคำที่แสดงความ
หมายถึงลักษณะของ
การปกครองว่า เป็น
การนำสังคม หรือ หมู่
คณะให้ดำเนินไปโดย
สมบูรณ์”

บทนำ

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพระคุณ
สมบัติยอดเยี่ยมหลายประการ เช่นที่มีในพระ
ไตรปิฎกก็มีถึง ๙ ประการ ที่เรียกว่าพระพุทธานุ ๙
เช่น อรหํ เป็นพระอรหันต์ สมมาสมพุทโธเป็นผู้ตรัสรู้
เองโดยชอบ เป็นต้นนอกจากนี้ยังมีพระคุณสมบัติ
อื่น ๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะพุทธรวิธในด้านบริหาร
และปกครอง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระคุณสมบัติของ
นักบริหารและนักปกครองชั้นยอดของพระพุทธองค์
เพราะพระคุณสมบัตินี้ของพระองค์นั่นเองจึง
ทำให้พระองค์สามารถประกาศพระพุทธศาสนาได้
อย่างรวดเร็ว เป็นปึกแผ่นมั่นคงสืบทอดมาจนถึงทุก
วันนี้

การบริหารตามแนวพุทธ

คำว่า บริหาร ตรงกับภาษาบาลีว่า “ปริหาร”
เป็นคำที่แสดงความหมายถึงลักษณะของการ

ปกครองว่า เป็นการนำสังคม หรือ หมู่คณะให้ดำเนิน ไปโดยสมบูรณ์ นำหมู่คณะให้พัฒนาไปพร้อมกันปริ หร อาจบ่งความหมายถึงการแบ่งงานการกระจาย อำนาจ หรือ การที่สมาชิกในสังคมมีส่วนร่วมในการ ปกครองหมู่คณะก็ได้ ในพระไตรปิฎกมักจะใช้คำว่า บริหาร กับกลุ่มสังคม เช่น “อหิ ภิกขุสงฆ์ ปริทิสสา มิ เรจักกปกครองภิกขุสงฆ์” เป็นต้น

การบริหาร (Administration) เป็นคำที่มีความ หมายคล้ายคลึงหรือเหมือนกับคำว่า การจัดการ (Management) นอกจากสองศัพท์นี้ซึ่งมีลักษณะ ไกลเคียงกันแล้ว ยังมีศัพท์อื่น ๆ อีกมากที่นำมาใช้ สับสนปนกันไป เช่น การบริหารรัฐกิจ สาธารณ บริหารหรือ รัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งถือว่าเป็นสาขา หนึ่งของรัฐศาสตร์ หน้าที่ของนักบริหารนั้นมีอยู่ หลายประการด้วยกัน แต่เมื่อสรุปตามหลักอักษรย่อ ภาษาอังกฤษ POSDC ก็สรุปได้เหลือห้าประการ คือ

๑) การวางแผน (Planning) หมายถึงการ กำหนดนโยบายและมาตรการอันเป็นแนวทาง ปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

๒) การจัดองค์การ (Organizing) คือ การ กำหนดตำแหน่งสายบังคับบัญชาในองค์การ ว่ามี ตำแหน่งอะไรบ้าง แต่ละตำแหน่งมีอำนาจหน้าที่ อย่างไร เป็นต้น

๓) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) หมายถึงการ สรรหาบุคลากรมาบรรจุแต่งตั้งในตำแหน่งที่กำหนด ไว้ ตามหลักแห่งการใช้คนให้เหมาะกับงาน

๔) การอำนวยการ (Directing) หมายถึงการ กำกับสั่งการ และมอบหมายให้แต่ละฝ่ายได้ปฏิบัติ งานตามแผนที่วางไว้

๕) การควบคุม (Controlling) หมายถึงการ ติดตามดูว่าแต่ละฝ่ายปฏิบัติงานไปถึงไหน มีปัญหา

และอุปสรรคเกิดขึ้นในทีใด และที่สำคัญคือการ ป้องกันมิให้ย่อหย่อนต่อหน้าที่ ละทิ้งหน้าที่ หรือ พุจริตต่อหน้าที่

เมื่อนำหน้าที่ของนักบริหารมาศึกษาถึงพุทธวิธี ในการบริหารแล้ว จะเห็นได้ถึงพระคุณลักษณะของ นักบริหารของพระพุทธองค์ได้เป็นอย่างดี คือ

๑) การวางแผนหรือการกำหนดนโยบาย หลัง จากที่พระพุทธองค์ตรัสรู้แล้วก็ทรงพิจารณาทบทวน ธรรมะที่พระองค์ตรัสรู้นั้นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง บริบูรณ์ดีแล้ว นานถึง ๗ สัปดาห์ หลังจากนั้น พระองค์ก็ทรงเริ่มวางแผนในการเผยแผ่พระศาสนา ว่าจะไปโปรดใครก่อนเป็นอันดับแรก เพราะธรรมะ ที่พระองค์ตรัสรู้นั้นเป็นธรรมะที่ยากและลึกซึ้ง หาก คนที่ไม่มีพื้นฐานมาก่อนก็คงจะเข้าใจไม่ได้ เมื่อ พระองค์ทรงวางแผนอย่างนั้นแล้วก็เสด็จไปโปรด ตามที่ทรงวางแผนเอาไว้โดยเสด็จไปโปรด ปัญจวัคคีย์ก่อน เพราะเป็นผู้ที่เคยบำเพ็ญเพียรมา ก่อน เคยปฏิบัติพระองค์มาก่อนคงพอที่จะเข้าใจได้

ผลจากการแสดงธรรมครั้งแรกนั้นก็ทรง ประสบผลสำเร็จ คือมีผู้รู้ตามเห็นตามธรรมะที่ พระองค์ทรงประกาศและได้ขอบวชเป็นพระสงฆ์ สาวกรูปแรกของพระองค์ นั่นก็คือ พระอัญญาโกณฑ ัญญะ และหลังจากนั้นไม่นาน ก็มีผู้ขอบวชและ ตรัสรู้ตามถึง ๖๐ รูป พระองค์ทรงเห็นว่ามิพุทธสาวก มากเพียงพอที่จะทำการเผยแผ่พระศาสนาให้กว้าง ขวางต่อไปแล้ว จึงได้ประกาศพุทธศาสนโนบาย กำหนดเป้าหมายในการประกาศพระพุทธศาสนา อย่างชัดเจนว่า จะประกาศพระพุทธศาสนาไปเพื่อ เป้าหมายอะไร พุทธศาสนโนบายที่ทรงประกาศนั้นก็ คือ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง

ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอ จงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทาง เดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ ครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธูลี คือกิเลสในจักษุน้อย เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม

พุทธศาสนานโยบายของพระพุทธองค์นั้นทรงมีเป้าหมายชัดเจนว่า ให้พระสงฆ์สาวกไปเผยแผ่พระศาสนาซึ่งเรียกว่าพรหมจรรย์ คือแบบอย่างแห่งการดำรงชีวิตอันประเสริฐ เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลและความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระสงฆ์สาวกทั้ง ๖๐ รูปนั้นต่างก็รับพุทธศาสนานโยบายไปปฏิบัติ

เพียงระยะเวลา ๙ เดือนหลังจากการตรัสรู้ พระพุทธองค์ทรงมีพระอรหันตสาวกมากกว่า ๑,๒๕๐ รูป และที่เป็นฆราวาสได้ดวงตาเห็นธรรม ปฏิญาณตนถึงพระรัตนตรัยมากกว่า ๑๒๐,๐๐๐ คน และผู้ที่มาปฏิญาณตนเป็นพุทธสาวกนั้นมีทุกชนชั้น ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ ข้าราชการ นักปราชญ์ เจ้าลัทธิ และประชาชนทั่วไปจากผลสำเร็จในการประกาศพระศาสนาที่ใช้ระยะเวลาไม่นานหลังจากการตรัสรู้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระคุณสมบัตินักบริหารชั้นยอดของพระองค์ ที่ทรงทำงานอย่างมีการวางแผน มีการกำหนดนโยบาย และเป้าหมายที่ชัดเจนแน่นอน

๒) พุทธวิธีในการบริหารองค์กรและการบริหารงานบุคคล ในการบริหารองค์กรนั้น พระพุทธองค์ทรงมีความระมัดระวังเป็นอย่างยิ่งในการรับสมาชิกเข้าสู่องค์กร หรือสถาบันสงฆ์ในยุคแรก ๆ พระองค์ทรงคัดเลือกสมาชิกที่เข้าใหม่เอง คือทรงอุปสมบทแก่ผู้ที่ต้องการที่จะอุปสมบทด้วยพระองค์เอง แต่ต่อมาก็ตรงมอบอำนาจให้สงฆ์เป็นผู้จัดการ และได้ทรงกำหนดคุณสมบัติของสมาชิกที่จะเข้าใหม่ไว้อย่างเข้มงวดรัดกุมเช่น ผู้ที่จะอุปสมบทนั้นจะต้องเป็นผู้ชายมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และเป็นคนที่มีอวัยวะสมบูรณ์ไม่พิการ ไม่เป็นโรคที่สังกรรมรังเกียจไม่เป็นคนที่มิชื่อเสียงไมดีเช่นเป็นโจรไม่เป็นคนที่ทำความผิดหนีอาญาแผ่นดิน มีเครื่องหมายติดตัว เช่น มีรอยสัก ถูกเขียนหลังลายเป็นต้น

เมื่อมีคุณสมบัติครบถ้วนแล้วจะต้องมีผู้รับรองหรือผู้ที่พิจารณาคัดเลือกว่าสมควรจะบวชหรือไม่ นั่นก็คือพระอุปัชฌาย์และพระสงฆ์ตามที่ทรงกำหนดไว้ คือ ไม่ต่ำกว่า ๑๐ รูปในเขตที่มีพระพอบ้าง และไม่ต่ำกว่า ๕ รูป ในเขตที่มีพระหายาก หลังจากรับสมาชิกใหม่เข้ามาแล้ว จะต้องอยู่รับการศึกษอบรมในสำนักของอุปัชฌาย์หรืออาจารย์อย่างน้อย ๕ ปี ซึ่งเรียกว่าการถือณิสัยถึงแม้ว่าจะครบห้าปีแล้วก็ตาม ถ้ายังมีความรู้หรือมีความประพฤติที่ยังไม่เพียงพอที่จะปกครองตัวเองได้แล้ว จะต้องอยู่ศึกษาต่อไปจนกว่าอาจารย์หรืออุปัชฌาย์เห็นว่ามีความสมบูรณ์เพียงพอที่จะเป็นนิสัยมุตตะกะ คือ ไม่ต้องถือณิสัยในสำนักของอุปัชฌาย์อาจารย์ เพราะมีความสมบูรณ์เพียงพอที่จะรักษาตัวเองได้แล้ว เพราะว่ามีผู้ที่ยังไม่มีความรู้และมีภูมิธรรมที่ยังไม่เพียงพอ นั้นอาจจะก่อให้เกิดความเสื่อมเสียแก่ตนเองและหมู่คณะได้ นอกจากนี้ยังทรงบัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์ประชุมกันทุกกึ่งเดือน เพื่อตรวจสอบความประพฤติ

ของตนเองว่ามีข้อผิดพลาดบกพร่องตรงไหนบ้าง และจะได้ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

ตามหลักรัฐประศาสนศาสตร์ การบริหารงานที่ดีจะต้องมีการแบ่งมอบงานให้ข้าราชการหรือฝ่ายบริหารต่าง ๆ รับผิดชอบไปตามความรู้ความสามารถ จะต้องแต่งตั้งบุคลากรให้เหมาะกับงานซึ่งเกี่ยวกับด้านนี้พระพุทธรองค์ก็ทรงจำแนกหรือแบ่งงานออกเป็นแผนก ๆ เช่นเดียวกัน ทรงแต่งตั้งพระภิกษุให้ทำหน้าที่ด้านต่าง ๆ ตามความเหมาะสม เช่น พระสารีบุตร ซึ่งเป็นผู้มีสติปัญญา มีความแตกฉานในพระธรรมคำสอน

บางครั้งมีผู้มาทูลถามปัญหาเกี่ยวกับพระพุทธรองค์ แต่พระพุทธรองค์ทรงให้ไปถามพระสารีบุตรเมื่อพระสารีบุตรตอบแล้วพระองค์ก็ทรงเปล่งสารูการว่าถ้าพระองค์ตอบเองก็เหมือนกันกับที่พระสารีบุตรตอบ พระองค์ทรงแต่งตั้งให้พระสารีบุตรเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา หรือถ้าเรียกกันในสมัยปัจจุบันก็ได้แก่ ผู้ช่วยฝ่ายวิชาการนั่นเอง ส่วนพระโมคคัลลานะนั้นเป็นผู้ที่มีความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ มีอิทธิฤทธิ์ มีความเฉียบขาด เฉียบแหลม ทรงแต่งตั้งให้เป็นพระอัครสาวกฝ่ายซ้าย ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยฝ่ายบริหาร และยังมีพระเถระอื่น ๆ ที่ทรงแต่งตั้ง เช่น พระอุบาลี ทรงมอบหมายให้ทำหน้าที่ในการตัดสินอธิกรณ์ถึง ๓ เรื่อง คือ เรื่องพระกุมารกัสสปะ เรื่องพระภารุกัจฉกะ และเรื่องพระอชชุกะ เพราะพระอุบาลีเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในพระวินัย ได้ศึกษาพระวินัยจากสำนักของพระพุทธรองค์โดยตรงในการยกย่องพระสาวกก็เช่นเดียวกัน พระองค์ทรงยกย่องตามความรู้ความสามารถที่เรียกว่าทรงแต่งตั้งเอตทัคคะ เช่นพระปุลณณมันตานีบุตร เป็นผู้ที่แสดงธรรมได้อย่างยอดเยี่ยม พระองค์ทรงยกย่องให้เป็นเอตทัคคะด้านธรรมกถึก เป็นต้น

นอกจากนี้พระองค์ทรงเอาพระทัยใส่ต่อสุขทุกข์ของพระสาวก หรือของสมาชิกในองค์กรอย่างใกล้ชิด เช่นในสมัยหนึ่งมีภิกษุรูปหนึ่งอาพาธด้วยโรคท้องเสีย เอนอนจมอุจจาระปัสสาวะของตนอยู่ ขณะนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จพร้อมกับพระอานนท์ผ่านไป ทรงทอดพระเนตรเห็น จึงเสด็จเข้าไปหาแล้วทรงสอบถามถึงอาการป่วย ทรงรับสั่งให้พระอานนท์ไปหาน้ำมาแล้วพระองค์ก็ทรงอาบน้ำชำระร่างกายให้กับพระภิกษุรูปนั้นจนสะอาด ยกเขขึ้นนอนบนเตียงเสร็จแล้วก็ทรงเรียกประชุมสงฆ์และบัญญัติพระวินัยว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดาผู้จะพึงพยาบาลพวกเธอก็ไม่มี ถ้าเธอไม่พยาบาลตนเองใครเล่าจักพยาบาล ดูก่อนภิกษุทั้งหลายผู้ใดจะพยาบาลเรา ก็พึงพยาบาลภิกษุไข้เถิด ถ้ามีอุปัชฌายะ...ถ้ามีอาจารย์...ถ้ามีสหวิหาริก...ถ้ามีอันตเวาสิก...ถ้ามีภิกษุร่วมอาจารย์ ภิกษุร่วมอาจารย์พึงพยาบาลเธอ ตลอดชีวิต จนกว่าจะหาย ถ้าไม่มีอุปัชฌายะ อาจารย์ สหวิหาริก อันตเวาสิกผู้ร่วมอุปัชฌายะหรือผู้ร่วมอาจารย์สงฆ์พึงพยาบาลเธอ ถ้าไม่พยาบาลต้องอาบัติทุกกฏ

พระคุณลักษณะในข้อนี้เป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับนักบริหารที่ดี เพราะผู้ที่เป็นผู้บังคับบัญชาต้องมีความเอาใจใส่ต่อสุขทุกข์ของผู้ใต้ปกครอง ตามภาษิตที่ว่า “ดีใช้ ไข้รักษา” คือเมื่อยามผู้ใต้ปกครองปกติก็สามารถมอบหมายงานต่างๆ ให้ทำได้ เมื่อยามเจ็บป่วยหรือไม่สบายก็ต้องเอาใจใส่ดูแลไต่ถามหรือช่วยเหลือตามสมควร ผู้ปกครองหรือผู้บริหารที่มีคุณลักษณะเช่นนี้ ย่อมจะได้รับการเคารพนับถือจากผู้ใต้ปกครองอย่างจริงใจ

๓. พุทธวิธีในการอำนวยการและการควบคุมในการเผยแผ่พระศาสนาในสมัยพุทธกาลนั้น

พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้อำนวยความสะดวก ปัญหาต่าง ๆ จึงมีน้อย ถึงมีพระองค์ก็ทรงจัดการได้อย่างเรียบร้อย พุทธวิธีในการบริหารของพระองค์นั้นทรงยึดถือหลักการหรือธรรมะมากกว่าบุคคล มีพระพุทธพจน์ที่แสดงให้เห็นถึงการที่พระองค์ทรงยึดถือหลักการ (ธรรมะ) มากกว่าตัวบุคคล คือ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงมีตนเป็นที่พึ่ง เกิดอย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลยจงมีธรรมเป็นที่พึ่งเกิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย

ดูก่อนอานนท์...ธรรมและวินัยใดอันเราแสดงไว้แล้ว บัญญัติไว้แล้วแก่พวกเธอธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเรา

ในพุทธศาสนานั้น พระวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้เป็นหลักการสูงสุด พระองค์ทรงยึดถือความถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญ หากพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งทำผิดพระวินัย พระองค์ก็จะทรงบอกกล่าวผิดไม่มีการยกเว้นว่าผู้นั้นจะเป็นใคร เช่น พระติสสะซึ่งเป็นโอรสของพระปิตุจฉาของพระองค์เอง ท่านบวชเมื่อตอนมีอายุมากแล้ว และยังมีมานะความถือตัวว่าเป็นโอรสของกษัตริย์ เมื่อเห็นพระอาคันตุกะซึ่งเป็นพระที่มีอายุพรรษามากกว่าตน มาเฝ้าพระพุทธเจ้า แต่ท่านก็ไม่ได้ทำสามัคคีธรรมคือการต้อนรับ มีการลุกไหว้ เป็นต้น เมื่อพระอาคันตุกะเหล่านั้นประณามท่านก็ไปฟ้องพระพุทธเจ้า แต่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า พระติสสะเป็นฝ่ายผิดและให้เป็นผู้ขอขมาโทษต่อพระอาคันตุกะเหล่านั้นเป็นการแสดงถึงการยึดถือหลักความถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญ โดยไม่เห็นแก่หน้าหรือเลือกปฏิบัติ

พระองค์ทรงใช้อำนาจในการบริหารทั้ง ๓ แบบ คือ อัตตาริบัติ โลกัทธิปฏิบัติ และ ธัมมาริบัติ

ตามความเหมาะสม แต่จะทรงเน้นถึงธัมมาริบัติ คือ การถือธรรม ความถูกต้องเที่ยงธรรมเป็นใหญ่สิ่งใดที่พระองค์ทรงเห็นว่าถูกต้อง เที่ยงธรรม แม้จะขัดกับฐานะของพระองค์เองและเป็นการฝืนกระแสของสังคม พระองค์ก็ทรงยืนหยัดอย่างเหนียวแน่น เช่น ในเรื่องการยกเลิกระบบวรรณะอย่างสิ้นเชิงในพระพุทธศาสนาต่างๆ ที่พระองค์เองทรงถือกำเนิดในวรรณะกษัตริย์ และทรงประกาศพระศาสนาในท่ามกลางศาสนาพราหมณ์ ที่เน้นและเคร่งครัดในเรื่องระบบวรรณะเป็นอย่างยิ่ง

ในองค์กรโตก็ตามเมื่อมีการขัดแย้งเกิดขึ้นในองค์กร ผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ลงมาไกลเกลี่ยหรือแก้ไข พระพุทธองค์ก็เช่นเดียวกัน เมื่อเกิดมีความขัดแย้งแตกความสามัคคีกันของพระภิกษุชาวโกสัมพี พระองค์มิได้ทรงนั่งนอนพระทัย ตอนแรกทรงฝากพระดำรัสเตือนมากับพระภิกษุให้มาบอกแก่พระภิกษุชาวโกสัมพีถึงสองครั้ง แต่พระภิกษุเหล่านั้นมิได้เชื่อฟัง ในวาระที่สามทรงเสด็จมาด้วยพระองค์เอง แต่พระภิกษุเหล่านั้นก็ยังหาเชื่อฟังไม่ สุดท้ายพระองค์ทรงลงโทษด้วยการเสด็จหลีกออกจากหมู่พระภิกษุเหล่านั้น เสด็จไปประทับอยู่เพียงพระองค์เดียวที่ป่าปารีไลยกะ เมื่อประชาชนทราบข่าวว่าพระภิกษุเหล่านั้นทะเลาะกันจนพระศาสดาเสด็จหลีกไป ก็ไม่ทำบุญให้ทานแก่พระภิกษุเหล่านั้น จึงทำให้พระภิกษุชาวโกสัมพีสำนึกผิด และเดินทางไปทูลขอมาต่อพระพุทธองค์

ในการควบคุมสมาชิกในองค์กร พระองค์ก็ทรงบัญญัติพระวินัยเอาไว้ให้เป็นกรอบปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสามเณรในพุทธศาสนา ไม่ว่าจะมาจากชนชั้นวรรณะใดแต่เมื่อเข้ามาสู่พระธรรมวินัยของพระองค์แล้วก็ต้องอยู่ภายใต้กรอบหรือพระวินัยอันเดียวกัน จึงทำให้องค์กรมีเอกภาพ มีความเสมอ

ภาค มีภราดรภาพ และในการบัญญัติพระวินัยของพระองค์นั้นพระองค์มิได้บัญญัติขึ้นตามที่ทรงพอพระทัย แต่จะทรงบัญญัติก็ต่อเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นและเหตุนั้นเป็นที่ตำหนิติเตียนของประชาชนบ้าง เป็นเรื่องไม่เหมาะสมบ้าง พระองค์จึงทรงห้ามการกระทำนั้น ๆ ถ้าใครขึ้นทำลงไปก็เป็นการผิดมีโทษตามพุทธบัญญัติ

ในสังคมปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เพราะพระคุณสมบัติของการเป็นนักบริหารชั้นยอดนี้เอง พระพุทธศาสนาจึงได้กลายเป็นสถาบันอันเป็นปึกแผ่นมั่นคง ดำรงอยู่ในอินเดียเหนือได้ภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว และยังแผ่กระจายไปยังนานาประเทศ และองค์การที่พระองค์ทรงก่อตั้งขึ้นก็คือองค์กรสงฆ์ ก็ยังมีความเจริญมั่นคงสืบเนื่องจนถึงทุกวันนี้

บทสรุป

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพระคุณลักษณะในด้านการบริหารของพระพุทธองค์นั้น สามารถที่จะนำมาใช้

บรรณานุกรม

- ชลธิชา ศาลิคุปต์, **สังคมและการเมือง**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ว.เซอร์วิส, ๒๕๓๙
- คณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาสังคมศึกษา ๖, **สังคมศึกษา ๖ (รัฐศาสตร์สำหรับครู)** หน่วยที่ ๑-๘. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๒๗
- สิน สภาวสุ, **ทางรอดของมนุษยชาติ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสมัย, ๒๕๒๖
- สุชีพ ปุญญานุภาพ, **พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-อังกฤษและอังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพฯ : เกษมบรรณกิจการพิมพ์, ๒๕๑๔
- จรรยา สุภาพ, **หลักรัฐศาสตร์**. พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔
- พระราชาธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖
- พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔

บทวิเคราะห์ : พระเจ้าอโศกมหาราช กับการปกครองแบบธรรมวิชัย Analysis : Ashoka's Dharma Vijaya with the government

พระครูปลัดทองใบ สุภภาโส
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

“อุดมการณ์ธรรมราชา”

ตามคำสอนของพุทธ
ศาสนาเป็นอุดมการณ์แห่ง
รัฐ ทำให้พระราชามีอำนาจ
ในการปกครองทั้ง
อาณาจักรและศาสนจักร

บทนำ

คำสอนของพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการเมือง เช่น ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร วัชชีธรรม หรือ อปรีหานิยธรรม เป็นต้น ก็น่าจะเป็นที่รู้จักกันดีตั้งแต่ยุคนี้ แต่มีข้อสังเกตว่ากษัตริย์ที่เคร่งครัดในคุณธรรมของผู้ปกครองตามคำสอนของพุทธศาสนา กลับเป็นกษัตริย์ที่อ่อนแอใน “เกมแห่งอำนาจ” ดังเช่นกษัตริย์ที่เป็นเพื่อนสนิทของพระพุทธเจ้าสองพระองค์คือ พระเจ้าพิมพิสาร และพระเจ้าปเสนทิ ต่างก็ถูกโอรสของตนเองทำรัฐประหาร และในท้ายที่สุดพระเจ้าอโศกมหาราชผู้ซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นแบบอย่างของกษัตริย์ตามคติธรรมราชาของพุทธศาสนาที่โดดเด่นที่สุดในประวัติศาสตร์ ก็สิ้นสุดสถานะแห่งความเป็นกษัตริย์ลงด้วยการรัฐประหารโดยหลานของพระองค์เองเช่นเดียวกัน ในยุคต่อมา เมื่อกษัตริย์ในภูมิภาคอุษาคเนย์หันมานับถือพุทธศาสนา

ต่างก็ปรารถนาที่จะเป็น “ธรรมราชา” ดังพระเจ้า
อโศกมหาราช และกษัตริย์แห่งนครรัฐต่างๆ

บทวิเคราะห์อุดมการณ์แห่งรัฐของพระเจ้า อโศก

ต่อมาหลังสมัยพุทธกาล ยุคพระเจ้าอโศก
มหาราชถือเป็นยุคแห่งการปรับ “อุดมการณ์ธรรม
ราชา” ตามคำสอนของพุทธศาสนาเป็นอุดมการณ์
แห่งรัฐ ทำให้พระราชามีอำนาจในการปกครองทั้ง
อาณาจักรและศาสนจักร เช่น พระราชาเป็นแบบ
อย่างของผู้ปฏิบัติธรรม สอนธรรม มีพระบรม
ราชโองการให้พระสงฆ์และข้าราชการสอนธรรม
เรื่องนั้นเรื่องนี้แก่พสกนิกร อุปถัมภ์บำรุงคณะสงฆ์
และมีอำนาจเข้าไปจัดการปัญหาภายในของคณะ
สงฆ์ เช่น กรณีมีพระปลอม การแตกสามัคคีในวงการ
สงฆ์ มีการใช้อำนาจของพระราชาลงโทษประหาร
ชีวิตพระสงฆ์จำนวนมาก เป็นต้น

หลังจากพระเจ้าอโศกได้ทำสงครามรวบรวม
ชมพูทวีปได้เรียบร้อยแล้ว ปรากฏว่าสังคมอินเดีย
สมัยนั้น แม้จะถูกรวมเป็นอำนาจรัฐเดี่ยวได้ก็ตาม
แต่ในแง่ของอุดมการณ์ ความเชื่อ ของผู้คนนั้นยังคง
มีความแตกแยกแตกต่างกันมาก พระเจ้าอโศกจึงคิด
หาวิธีการเพื่อให้เกิดเอกภาพขึ้นในสังคม พระองค์
ในสถานภาพเดิมอาจจะเป็นผู้ที่นับถือศาสนาไชนะ
เช่นเดียวกับปู่ของพระองค์ที่ได้เข้าป่าออกบวชเป็น
นิกธน์ แต่ด้วยสาเหตุที่ผู้คนในสมัยนั้นมีความนิยม
ในพุทธศาสนามากกว่าศาสนาอื่น ๆ จึงทำให้พระเจ้า
อโศกเลือกที่จะเป็นชาวพุทธ อาจจะเป็นไปเพื่อพอก
ย้อมตัวเองให้ดูดี สบคำครหานินทาด้วยเรื่องการขึ้น
มาสู่อำนาจของพระองค์ ที่ได้เช่นฆ่าพี่น้องร่วมสาย
เลือดจำนวนถึง ๙๙ พระองค์ เช่นเดียวกับกับพระ
เจ้าอชาตศัตรู พระราชาบาปที่ฆ่าพระบิดาตัวเองได้

ทรงกระทำ คือ การสังคายนา พระเจ้าอโศกก็ได้เอา
อย่าง แต่ก่อนการสังคายนานั้นจำต้องมีเหตุผล เพื่อ
เป็นข้ออ้างในการสังคายนา จึงปรากฏเรื่องราวว่า
“พระสงฆ์แตกสามัคคีกัน ไม่ลงอุโบสถร่วมกัน เดีย
รณีปลอมบวชเยอะ” จึงเกิดเหตุการณ์ การพิสูจน์
ความบริสุทธิ์ของพระสงฆ์ โดยมีวิธีการไต่ถามด้วย
คำถามที่ว่า “พระพุทเจ้าสอนว่าอย่างไร”

เนื่องจากสังคมอินเดียในสมัยนั้นมีพุทธศาสนา
ที่ตีความแตกต่างกันหลายสำนักคิด ซึ่งก็อาจเป็น
ด้วยอิทธิพลทางวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละแคว้น
ด้วย แม้ว่าแต่ละสำนักคิดนั้น จะไม่ได้แยกเป็นนิกาย
อย่างชัดเจน เช่น มหายานหรือเถรวาท แต่ก็ส่งวง
ทำที่ในการปฏิสัมพันธ์กันในรูปแบบของ “นানা
สังวาส” การไม่ลงอุโบสถร่วมกัน การไม่ทำสังฆกรรม
ร่วมกัน การไม่ขึ้นต่อกัน ก็ถูกต้องแล้วตามหลักการ
ของนานาสังวาส หากแต่สิ่งนี้ไม่ถูกใจต่อพระเจ้า
อโศกผู้ซึ่งมีความปรารถนาต้องการให้เกิดความเป็น
เอกภาพในสังคมอินเดีย คือมีรัฐเดี่ยว ราชาเดี่ยว
ศาสนาเดี่ยว (คงได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจาก
กรีกด้วยสมัยปู่ของอโศกมหาราชเคยเป็นขุนนาง
กรีกโอโอเนียนที่ปกครองตอนเหนือของอินเดีย) จึง
เริ่มคิดโครงการปฏิวัติวัฒนธรรมชมพูทวีป

แผนการปฏิวัติวัฒนธรรมอโศกเริ่มต้น เมื่อมี
การให้ทหารนำประกาศไปบังคับพระสงฆ์ที่ต่าง
นานาสังวาสกัน ให้ลงอุโบสถร่วมกัน ซึ่งเป็นไปไม่ได้
เมื่อมีการฝ่าฝืนก็ได้ทำการประหารพระสงฆ์เป็น
จำนวนมาก ต่อมาก็ตามด้วยแผนการพิสูจน์ความ
บริสุทธิ์ ด้วยวิธีการที่ค่อนข้างจะหยาบเหี้ยม คือการ
ถามว่า “พระพุทเจ้าสอนว่าอย่างไร” ฤกษ์สำนัก
ต่าง ๆ ก็ตอบกันไปต่าง ๆ นานา ตามแต่ที่ภูมิจิต
เห็นของสำนักตน แต่ทุก ๆ สำนักที่ตอบมาแล้วผิด
หมด ก็เป็นอันว่าถูกกล่าวหาว่าเป็นพระปลอม

เดียรถีปลอมบวชถูกจับสึก ยกเว้นสำนักเดียวคือ สำนักของพระโมคคัลลิตฺตฺสเถระ (อาจารย์ของ พระเจ้าอโศก) ที่ตอบได้ถูกต้อง คือตอบว่า “พระ พุทธเจ้าสอนเป็นวิภวาท” เป็นอันว่า ชมพูทวีป เหลือสำนักคิดทางพุทธศาสนาแค่สำนักเดียว คือ สำนักของพระโมคคัลลิตฺตฺสเถระ ส่วนที่เหลือ เล็ดรอดไปได้ ก็หนีขึ้นเหนือ เป็นที่มาของนิกาย มหายานในเวลาต่อมา

ต่อมาพระเจ้าอโศกก็ได้เป็นเจ้าภาพทำ สังคายนาพระธรรมวินัยก็โดยคณะสงฆ์ของพระโมค คัลลิตฺตฺสเถระนั่นเอง มีเรื่องเล่าว่าในระหว่างทำ สังคายนา นี้ เกิดมีพญามารที่เคยผจญพระพุทธเจ้า มาพยายามขัดขวางการทำสังคายนาด้วย แต่ถูกสกัด ไว้ด้วยผู้มีฤทธิ์มาก คือพระอุปัฏฐาก (สำนักเดียวกับ พระโมคคัลลิตฺตฺสเถระ) ซึ่งเราอาจจะตีความได้

ว่า สังคายนาครั้งนี้ต้องเจอกับการขัดขวางครั้งใหญ่ (โดยพญามารเอง) ซึ่งไม่มีบันทึกว่าสังคายนาครั้ง ไหนมีพญามารมาขัดขวาง อาจตีความสิ่งนี้ได้ว่า พญา มารคืออุปสรรคขัดขวางการสังคายนา ซึ่งน่าจะเป็นผู้ รู้ธรรมะดี เพราะมีการกล่าวถึงบทสนทนากัน ระหว่างพระอุปัฏฐากผู้สกัดมารไว้ แล้วพระอุปัฏฐากก็ขอ ให้มาเนรมิตภาพของพระพุทธเจ้าให้ดู เพราะมาร เคยเจอกับพระพุทธเจ้าพระองค์จริง ๆ มาแล้ว

บทสรุป

สิ้นสุดการปฏิวัติวัฒนธรรมสมัยอโศกกลาง ที่ อินเดียถูกรวมเป็นปึกแผ่น พระเจ้าอโศกมหาราช กลายเป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาพุทธถูกร วมรวมเป็นนิกายเดียว มีการสังคายนาที่เป็น บรรทัดฐานทางศาสนาและส่งทอดวัฒนธรรม ศาสนาสู่ดินแดนอื่น ๆ ในกาลต่อมา

บรรณานุกรม

ส. ศิวรักษ์ (แปลและเรียบเรียง). ความเข้าใจเรื่องพระเจ้าอโศกและอโศกาวทาน. กรุงเทพฯ: เกล็ดไทย, ๒๕๕๒

อัครัญสูตร พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑

สมภาร พรหมทา. นิติปรัชญา. วารสารปัญญา ฉบับที่ ๖ (มีนาคม ๒๕๕๔), หน้า ๓๒๙

ธงชัย วินิจจะกุล. พุทธศาสนา ความสัมพันธ์ทางสังคม ลัทธิประวัติศาสตร์ มรดกจาก สมบูรณาญาสิทธิราชย์. (มติชนออนไลน์ ๘ พ.ค. ๒๕๕๔)

หลักเกณฑ์การส่งบทความวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์

ลักษณะของวารสาร

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด เป็นวารสารเผยแพร่บทความวิชาการ วิจัย บทความปริทัศน์ และบทความรายงานการวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของบุคลากรมหาวิทยาลัยฯ และบุคลากรจากหน่วยงานภายนอก โดยมีหลักเกณฑ์ ดังนี้

บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารนี้ต้องไม่เคยเผยแพร่ในวารสาร รายงาน หรือสิ่งพิมพ์อื่นใดมาก่อน

เนื้อหา บทความ หรือข้อคิดเห็นที่พิมพ์ในวารสารเป็นความคิดเห็นของผู้เขียนเท่านั้น กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย ต้นฉบับจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิก่อนการตีพิมพ์

การเตรียมต้นฉบับ

ต้นฉบับจะเขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้ ชื่อเรื่อง ชื่อผู้เขียน ต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และต้องมีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ต้นฉบับต้องพิมพ์บนกระดาษขาว ขนาด A4 พิมพ์หน้าเดียว ใส่เลขกำกับหน้าทุกหน้า พิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรม Microsoft Word ใช้แบบอักษร (Font) TH Sarabun ขนาด 16

ถ้ามีภาพประกอบ ควรเป็นภาพถ่ายขาว – ดำ ที่ชัดเจน

ถ้าเป็นภาพวาดลายเส้น ให้วาดบนกระดาษขาวโดยใช้หมึกดำให้สะอาดและลายเส้นคมชัด

ความยาวของเนื้อเรื่อง ภาพประกอบ ตาราง และบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษรวมเอกสารอ้างอิงไม่ควรเกิน 5-7 หน้า

ส่งต้นฉบับ จำนวน 1 ชุด มายังกองบรรณาธิการวารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ สาขาวิชา
พุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด 45000

พร้อมทั้งส่งไฟล์ข้อมูล *.doc ไปยัง E-mail: buddhist-philosophy@hotmail.com

ตัวอักษร TH Sarabun ขนาด 16 เว้นขอบด้านบน /ขอบด้านซ้าย 1.5 นิ้ว เว้นขอบด้านล่าง
/ ขอบด้านขวา 1 นิ้ว

ชื่อผู้เขียน

1. ระบุชื่อ – นามสกุลจริง (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) โดยวางไว้ทางขวามือใต้ชื่อของ
บทความ

2. ระบุเชิงอรรถของผู้เขียน ซึ่งประกอบด้วย ตำแหน่งทางวิชาการ คุณวุฒิ สาขาวิชา/ภาควิชา
คณะ สถาบัน และ e-mail ตามลำดับ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

เกณฑ์การพิจารณาบทความ

1. กองบรรณาธิการวารสารพิจารณาคัดเลือกคุณภาพบทความ และ/หรือปรับแก้ตามความ
เหมาะสมก่อนส่งผู้ทรงคุณวุฒิ

2. ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 2 คนเป็นผู้พิจารณาเนื้อหาสาระ ตรวจสอบความถูกต้อง และคุณภาพ
ทางวิชาการของบทความและเห็นชอบให้ตีพิมพ์ทั้ง 2 คน กรณีผู้ทรงคุณวุฒิเห็นชอบ 1 ใน 2 คน
ทางกองบรรณาธิการวารสารฯ จะแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิเพิ่มเติมอีก จำนวน 1 คน (และในส่วนของผู้
ทรงคุณวุฒิที่แต่งตั้งเพิ่มขึ้นผู้เขียนบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน
1,000 บาท) และบทความที่จะได้รับการตีพิมพ์จะต้องผ่านความเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ใน
3 คน กรณีเมื่อเสนอบทความต่อผู้ทรงคุณวุฒิแล้วไม่ว่าผลจะเป็นอย่างไร ผู้เขียนบทความประสงค์
จะไม่ตีพิมพ์ในวารสาร ผู้เขียนบทความจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบค่าตอบแทนของผู้ทรงคุณวุฒิ ท่าน
ละ 1,000 บาท

3. กองบรรณาธิการวารสารจะไม่คืนต้นฉบับให้กับเจ้าของบทความในทุกกรณี

ประเภทของบทความที่รับพิจารณา

- บทความวิชาการ-วิจัย
- บทความปริทัศน์
- บทวิจารณ์หนังสือ (Book review)

รูปแบบการเขียนบทความ

1. บทความวิชาการ-วิจัย เป็นบทความที่มีประเด็นหรือแนวคิดที่ชัดเจน มีสาระทางวิชาการ ที่ถูกต้อง ทันสมัย การวิเคราะห์เป็นไปตามแนวคิดหรือทฤษฎีที่เหมาะสมและชัดเจน มีทัศนะของผู้เขียนบนฐานของข้อเท็จจริงทางวิชาการ ค้นคว้าอ้างอิงจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายและเชื่อถือได้ นำเสนอข้อมูลอย่างเข้าใจง่าย ใช้ศัพท์และภาษาทางวิชาการถูกต้องเหมาะสม บทความวิชาการ อาจเป็นประเด็นใดประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญในงานวิจัยฉบับสมบูรณ์หรือเป็นผลการศึกษาในภาพรวมจากงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ บทความต้องประกอบด้วย

- ชื่อเรื่อง (ไทย - อังกฤษ)
- บทคัดย่อ (ไทย - อังกฤษ)
 - บทนำ
 - เนื้อหา
 - สรุป
 - เอกสารอ้างอิง (ไทย-อังกฤษ)

2. บทความปริทัศน์ เป็นบทความที่เกิดจากการสังเคราะห์องค์ความรู้ในประเด็นใดประเด็นหนึ่งจากข้อมูลที่หลากหลาย แสดงให้เห็นถึงความเป็นมา พัฒนาการ และแนวโน้มในอนาคตของการศึกษาในประเด็นนั้น ๆ บทความต้องประกอบด้วย

- บทนำ
- เนื้อหา
- สรุป
- อ้างอิง (ไทย-อังกฤษ)

ทั้งนี้ รูปแบบการเขียนบทความสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมตามหลักวิชาการ

◇ ตัวอย่างการเขียนบทความที่จะตีพิมพ์ในวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ ◇

..... ชื่อบทความภาษาไทย.....

..... ชื่อบทความภาษาอังกฤษ.....

เว้น 1 บรรทัด

ชื่อเจ้าของบทความ พระ/นาย/นาง/นางสาว.....

หลักสูตร..... สาขาวิชา.....

เว้น 1 บรรทัด

บทคัดย่อ (Font Sarabun 18 Point ตัวหน้า)

เว้น 1 บรรทัด

.....
..... (Font Sarabun 16 Point)

คำสำคัญ,, (ถ้ามี)

เว้น 1 บรรทัด

Abstract (Font Sarabun 18 Point ตัวหน้า)

เว้น 1 บรรทัด

.....
..... (Font Sarabun 16 Point)

Keyword,, (ถ้ามี)

เว้น 1 บรรทัด

บทนำ (Font Sarabun 18 Point ตัวหน้า)

เว้น 1 บรรทัด

.....
..... (Font Sarabun 16 Point)

เว้น 1 บรรทัด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Font Sarabun 18 Point ตัวหน้า)

เว้น 1 บรรทัด

.....
..... (Font Sarabun 16 Point)

ประโยชน์ของการวิจัย (Font Sarabun 18 Point ตัวหน้า)

เว้น 1 บรรทัด

.....
..... (Font Sarabun 16 Point)

..เว้น 1 บรรทัด

สมมติฐานของการวิจัย (ถ้ามี) (Font Sarabun 18 Point ตัวหน้า)

เว้น 1 บรรทัด

.....
..... (Font Sarabun 16 Point)

เว้น 1 บรรทัด

ขอบเขตของการวิจัย (Font Sarabun 18 Point ตัวหน้า)

เว้น 1 บรรทัด

.....
..... (Font Sarabun 16 Point)

เว้น 1 บรรทัด

วิธีดำเนินการวิจัย (Font Sarabun 18 Point ตัวหน้า) (ระบุประชากรและกลุ่มตัวอย่าง, กระบวนการเลือกกลุ่มตัวอย่าง, เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล, การเก็บรวบรวมข้อมูล, การวิเคราะห์ข้อมูล)

เว้น 1 บรรทัด

.....
..... (Font Sarabun 16 Point)

เว้น 1 บรรทัด

สรุปผลการวิจัย (Font Sarabun 18 Point ตัวหนา) (เน้นสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์)

เว้น 1 บรรทัด

.....
..... (Font Sarabun 16 Point)

การอภิปรายผล

.....
..... (Font Sarabun 16 Point)

เว้น 1 บรรทัด

ข้อเสนอแนะ (Font Sarabun 18 Point ตัวหนา)

เว้น 1 บรรทัด

ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ (Font Sarabun 16 Point)

.....
..... (Font Sarabun 16 Point)

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป (Font Sarabun 16 Point)

.....
..... (Font Sarabun 16 Point)

เว้น 1 บรรทัด

เอกสารอ้างอิง (Font Sarabun 18 Point ตัวหนา) (เรียงตามอักษร)

เว้น 1 บรรทัด

.....
..... (Font Sarabun 16 Point)

เว้น 1 บรรทัด

หมายเหตุ :

1. บทความมีความยาว 5 หน้า แต่ไม่เกิน 7 หน้า กระดาษ A4
2. เอกสารที่ไม่อ้างอิงในเนื้อหาไม่ต้องลงในหัวข้อเอกสารอ้างอิง
3. ใช้รูปแบบตัวอักษร Sarabun ขนาดตัวหนังสือ 16 Point
4. หัวข้อหลักใช้รูปแบบตัวอักษร Sarabun ขนาดตัวหนังสือ 18 Point
5. ไม่ต้องใส่เลขหน้า
6. กั้นหน้า-หลัง 1 นิ้ว
6. การตั้งแท็บ

_____ 0.6 นิ้ว (ค่าเริ่มต้น)

_____ 0.8 นิ้ว

_____ 1.0 นิ้ว

ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อส่งเสริมองค์ความรู้คู่คุณธรรม

พุทธศาสนาและปรัชญา วิทยาเขตร้อยเอ็ด

buphilosophy.blogspot.com

E-mail: bodhist-philosophy@hotmail.com

www.oknation.net

www.oknation.net/blog/pmprapas

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์

2 586811 100002

ISSN 2586-811X